

תנובות

שדה

גיליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גיליון 120 / סיון - תמוז • שנת השמיטה תשע"ה

מצוות התלויות בארץ • הלכות הנוהגות בהתיישבות • חרקים במזון מן החי ומן הצומח • כשרות המזון

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת: המכון למצוות התלויות בארץ
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:
הרב יוסף מאיר שטורן
meir.macon9@gmail.com

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של המכון,
או תגובות על הנכתב בגליונות השונים,
לכתובת המערכת, או לפקס, או לדואר
האלקטרוני

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.ב. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08-9214829
פקס: 08-9207911
macon1@bezeqint.net

דמי מנוי לשנה: 60 ₪

תוכן העניינים

דבר העורך עד מאה ועשרים!	5
מידע הלכתי לוח זמנים קדושת שביעית וספיחין * קדושת פירות שביעית השימושים וההגבלות. הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	7
חוב"ב על הרמב"ם הל' שמיטה פרק שני - הלכה ב- ג מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א הראשון לציון	14
גבולות ארץ ישראל חלק ח הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א רב במ.א גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	17
ביאור כמה תולדות שנאסרו בשביעית הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א מרבני המכון	20
ביאורים והערות ע"ס הרמב"ם הל' שמיטה פרק א - הלכה ו הרה"ג רבי דוד אביטן שליט"א רב פוסק ב'מערך השמיטה' שע"י המכון	25
בגדר איסור סחורה הרה"ג רבי משה לנדאו שליט"א מרבני המכון	30
בגדר ההיתר דמכירת והשאלת דברים העשויים למלאכת שביעית הרה"ג רבי יחיאל רווח שליט"א מרבני המכון	40
מחקר מיעוט המצוי - נתוני ירק הפטרוזיליה עורך הגיליון	פנים הכריכה

בסייעתא דשמיא

עד מאה ועשרים!

גיליון זה היוצא בס"ד לאור עולם הינו גיליון המאה ועשרים, אשר עולה על שולחנם של מלכים, מאן מלכי רבנו, מאות רבנים חשובים בארץ ובחו"ל המנויים באופן קבוע על הגיליון, לצד תלמידי חכמים, משגיחי כשרות, חקלאים וכל שכבות הציבור שומרי המצוות המקפידים להדר בכשרות ובקיום מצוות התלויות בארץ כהלכתם.

למספר מאה ועשרים יש משמעות של אריכות ימים כידוע. אלא שכידוע, אריכות ימים איננה נמדדת רק באורך הזמן, אלא בעיקר בתוכן ובמשמעות שהיו לאדם בימי חייו. וכמו שראינו אצל יעקב אבינו ע"ה שאומר לפרעה, "ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה מעט ורעים היו ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבתי בימי מגוריהם". ויש לעמוד על שינוי הלשון המתחלף בדבריו מימי שני מגורי לימי שני חיי ושני חיי אבותי בימי מגוריהם, מהו עניין שני חיי ומה עניין ימי מגורי ומגוריהם. והוא, שימי "מגורי" מתייחס לזמן הפיזי של המגורים בזה העולם, ואילו "חיים" מתייחס לימים שבהם יש משמעות רוחנית לחיים, ובה אמר יעקב אבינו שימי מגורי שלשים ומאת שנה אבל מבחינה רוחנית שהם "שני חיי" לא השיגו את "שני חיי" אבותי בימי מגוריהם.

ולאור הנ"ל, נראה שבנקודת הזמן הזו של גיליון המאה ועשרים, אין זה רק מספר גרידא המסמל משך זמן ארוך של 20 שנה בהם הוא יוצא לאור עולם, אלא זהו גם ביטוי לאיכות והמשמעות של התכנים התורניים והחידושים ההלכתיים כולל פסקים והנחיות פורצי דרך שהופיעו בעולם ההלכתי רבני במהלך השנים באמצעות הגיליון, על ידי פרסום מאמרים הלכתיים של רבני המכון ובראשם הגאון הגדול הראשון צ"צ רבי שלמה משה עמאר שליט"א ויו"ר המכון רבי שניאור ז. רווח שליט"א, לצד מכתבים הלכתיים ותגובות מכל רחבי העולם הרבני בארץ ובחו"ל. ודי אם נזכיר את פולמוס ה'אניסאקיס' שנוהל במשך תקופה ארוכה מעל גבי הגיליון, עם תשובות ותשובות שכנגד וכו', ולבסוף הכרעתם של גדולי פוסקי הדור בעניין שהדבר הובא לשלחנם. כמו כן הגיליון משמש בכל שנותיו כבמה לפרסומים מחקרניים הלכתיים מבית היוצר של המכון למצוות, אשר מהווים כלי חשוב להכרעות והנחיות הלכתיות בשטח הלכה למעשה, ואשר רבים מהם התקבצו ובאו במהלך השני לכדי ספרים עבי כרס שיצאו לאור ע"י המחלקה התורנית של המכון למצוות, ובפרט בכל הנוגע למצוות התלויות בארץ, שהמכון מזה כעשרים שנותיו פועל להטמעה והפצה של ענייני סדר זרעים בהלכה ולמעשה ע"פ שיטת רבותינו גאוני ופוסקי ספרד בעבר ובימינו שזכינו לשמוע דבר ה' זו הלכה מאת מרן מלכא הראש"ל רבי עובדיה יוסף זצוקל"ה, וללא ספק שהגיליון מהווה שופר מרכזי למטרה זו.

ואם באריכות "חיים" עסקינו, הנה, ידוע מאמרם ז"ל שזקני ת"ח ככל שמזקינים דעתם מחכמות עליהם. כלומר, שחיים אמיתיים שיש להם משמעות רוחנית מתאפיינים באי עמידה על המקום אלא בהתקדמות רוחנית ועליה מעלה מעלה. ונראה שגם בהקשר הזה המכון למצוות בכלל והגיליון בכלל אינם שוקדים על השמרים אלא מתפתחים ומשתדרגים

בכל התחומים, אם זה בתוספת חוקרים, רבני המכון הכותבים דרך קבע בגיליון, ואם בפן העיצובי שעבר במהלך השנים שדרוג משמעותי.

ובהקשר לזה כאן המקום להוקיר תודה לעורך הראשון של הגיליון הלא הוא הרה"ג **רבי דוד אביטן** שליט"א, אשר זכינו בשנה האחרונה שתורה מחזרת אחר אכסניה שלה, כשהחל לשמש כחבר באוצר בית הדין של המכון ולצד זה לפרסם בגיליון מאמרים באופן קבוע, ובכך לזכות את קהל הקוראים ליהנות מחידושי המופלאים.

נהוג כי כאשר מאחלים ברכת אריכות ימים לאדם זקן המתקרב כבר לשנתו המאה ועשרים, אין מן הראוי לאחל לו עד מאה ועשרים, אלא **עוד** מאה ועשרים. ואף אנו נאחל לכל המנויים החשובים ולרבני המכון ובראשם הרה"ג **רבי שניאור ז. רווח** שליט"א, אשר מהווה את ראש החץ הרוחני וההלכתי של הגיליון יחד עם כל המחקר התורני ושאר מפעלות המכון למצוות, שנזכה כולנו להמשיך בעשייה התורנית וההלכתית ולעלות ולהתעלות הלאה בקודש, מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא באריכות ימים ושנים – **עד מאה ועשרים! ועוד מאה ועשרים! אכ"ר.**

**בברכה
העורך**

* לוח זמנים קדושת שביעית וספיחין
* קדושת פירות שביעית – השימושים וההגבלות

לוח זמנים קדושת שביעית וספיחין

להלן הנתונים לחודשים סיון – תמוז:

קדושת שביעית – מעבר לכל שאר הירקות שהופיעו ברשימה בגליון הקודם:

❖ **חודש סיון:**

ירקות: ממשיך כפי המופיע ברשימה הקודמת.

פירות: לונגן, ליטשי, לימון [גם צהוב], לימקוואט, מנגו, משמש, סברס, שקד ירוק, תות עץ, תפוח מבכיר.

❖ **חודש תמוז:**

❖ **ירקות:** ממשיך כפי המופיע ברשימה הקודמת.

פירות: אבוקדו, אגס, ענבי יין.

איסור ספיחין:

❖ **חודש סיון-תמוז:**

בטטה [כז סיון], דלורית [י תמוז], חומוס [א תמוז], לוביית טריה [כז סיון], פול גרגרים [תמוז].

פרחים [שיש לחוש לגביהם שנזרעו בשמיטה]:

❖ **חודש סיון – תמוז:**

כל הפרחים שהם חד שנתי, פקעות – הם בחשש שנזרעו באיסור בשמיטה, ויש לרכוש רק עם הכשר וכגון מצעים מנותקים או מחו"ל.

תזכורת - קדושת פירות שביעית, השימושים וההגבלות

מבוא:

לקראת עונת הפירות המגיעה, בה בכל בית של יהודי ירא שמים, יש תוצרת מייבול של אוצר בית דין, שברוך השם שמח לאכול פירות מקדושת שביעית, ובכל לקיים לחלק מהראשונים מצוה באכילה, ובוודאי לעודד ולחזק את שמירת השמיטה בארצינו הקדושה, ולעמוד לימין החקלאים שלוחי בית הדין ועמך בית ישראל, אלא שדא עקא עקב שפירות אלו קדושים ומיוחדים הם, יש בהם הגבלות באופן השימוש וכפי שיבואר להלן [הרצה לעמוד על מקורות הדברים, יע' בשביתת השדה בפרק יא]:

- א.** כל היבולים השייכים לשנה השביעית וקדושים בקדושת שביעית, יש לנהוג בהם בקדושה, לפיכך אין לשנותם מברייתם הטבעית ואין לשנות מצורת ההשתמשות הרגילה שלהם אם אין הדרך כך, וכן אסור לקלקלם ולהפסידם, אסור לסחור בהם, אסור להוציאם לחו"ל, ולא ליתנם לנכרי, ונבאר להלן את פרטי הדין.
- ב.** יבולי שביעית ניתנו לאכילה ולשתיה, ולשאר שימושים לתועלת בני האדם, שהם סיכה, הדלקת הנר, צביעה לצורך בני אדם, ובכל אלו מותר השימוש אף במיני אוכלים אם דרכן בכך, כגון שמן לסיכה או להדלקה.
- ג.** יבולים שהדרך היא לאכלם חיים אסור לבשלם, כגון המילונים והאבטיחים וכיו"ב. וכן יבולים שהדרך לאוכלם מבושלים אסור לאכלם חיים, כגון: תפוחי אדמה, בטטה ועוד. ואותם שדרכם להיאכל בין חיים ובין מבושלים, יאכלם כרצונן, כגון עגבניות, פלפל, בצל, סלק ועוד. ויבולים שבעדות מסוימות נאכלים רק מבושלים, ובעדות אחרות נאכלים חיים, זה נחשב דרך אכילתם, ומותר לאוכלם בדרך זו לכולם. אמנם דברים שאכילתם באופן מסוים נוהגת במגזר מסוים ומחמת סיבה מסוימת, כגון מה שנהוג אצל הצמחונים וכיו"ב, אין זה נחשב דרך אכילה, ואסור לעשות כן בפירות שביעית.
- ד.** דבר שדרכו לאוכלו מבושל, צריך עיון אם מותר אף בצליה או בטיגון וכיו"ב, וכן להיפך, (ועי' בספרי שם בפרק יא סעי' ד). ודבר שדרכו בכבישה כגון המלפפונים והזיתים, מותר לכובשו בשביעית, אך אסור לבשלו, אלא אם כן דרכו בכך, ולכן אסור לבשל את המלפפונים, אך יהיה מותר לבשל את הזיתים, מפני שדרכם גם בבישול.
- ה.** מותר לטגן מאכלים בשמן של שביעית, וכמו"כ מותר למרוח שמן שביעית על מחבת או על תבנית קודם הטיגון או האפיה, אם מטרת המשיחה אינה רק שלא ידבק אלא גם כדי שיתן טעם, ובפרט שאין השמן הולך לאיבוד אלא נספג במאכל, אך אם אינו נותן טעם במאכל, וכל מטרת נתינת השמן אינה אלא כדי שלא ידבק המאכל, אסור, מפני שמפסיד את השמן.
- ו.** מותר להכין מיני מרקחת [ריבות וכיו"ב] מדברים שדרכם בכך, כגון התפוזים, תות שדה, משמש ועוד. וכמו"כ מותר להכין מיני מתיקה מקליפות הפירות.
- ז.** מותר לעשות פירות מיובשים ממינים שדרכם בכך, כגון: הענבים לצימוקים, התאנים, התמרים, ועוד. ומותר לייבשם בין ביבוש טבעי ובין בתנורים.
- ח.** מותר לבשל מיני קומפוט מדברים שדרכם בכך, וכגון: התפוחים, אגנס, אפרסקים, ועוד.
- ט.** צמחי תבלין, מותר להשתמש בהם כדרכם, ולאחר שהשתמש בהם אם בטל טעמם מותר לזרוקם [אף אם הם ראויים למאכל בהמה]. ויבולים הנאכלים חיים, אך הדרך גם לתיתם כתבלין כגון: העגבניות, הצימוקים, הלימון וכיו"ב, מותר ליתנם כתבלין, אלא שלאחר הבישול כיון שהם ראויים למאכל, יש לאוכלם בקדושתם ואסור להפסידם.
- י.** אסור לבשל יין של שביעית, כיון שממעיטו ופוגם את טעמו, ואף אם מטרת בישול היין היא לשפר את איכות היין שיתקיים יותר, או כדי שלא יאסר משום "סתם יינם"

בעתיד. אך מותר לפסטר יין בחביות סגורות כיון שאין טעמו נפגם ואינו מתמעט, ובפרט כיום שרבים היינות מפוסטרים. ומותר ליתן בתבשיל או במאפה או בסלט פירות, יין של שביעית כדי ליתן טעם, כיון שדרכם בכך.

יא. אם עבר ובישל דבר שדרכו לאוכלו חי, או עבר ועשה שאר דברים שאין לעשותם מפירות שביעית, לא נאסר התבשיל או המשקה באכילה או בשתייה, אולם יש לשומרו ולאוכלו בקדושת שביעית.

יב. יין של שביעית מותר לקדש עליו בשבת וביו"ט, וכמו"כ מותר לשתותו לקיים מצוות ד' כוסות בפסח, כמו כן מותר להבדיל על יין זה. אולם בפסח בכוס השניה שנוהגים לשפוך טז פעמים באמירת המכות, אין לעשות זאת מיין של שביעית, כיון שאינו שותה את היין אחר כך. כמו"כ יש אומרים שאין למלא את הכוס בזמן ההבדלה עד שיתמלא על גדותיו וישפך [שהוא סימן לשפע], אלא אם כן יש צלחת מתחת הכוס שלא ילך היין לאיבוד, וכמו"כ אין לכבות נר הבדלה ביין שנשפך לצלחת. ויש מתירים לנהוג בהבדלה כרגיל ואף לכבות את הנר. והעיקר נראה כדיעה ראשונה להחמיר בזה.

יג. מותר להדליק נרות שבת ויו"ט משמן זית של שביעית, וכן שאר נרות שמטרתם להאיר, ואפ'ל בזמן הזה שהשימוש למאור הוא בחשמל, מכל מקום מותר. ונר נשמה או נר לבית הכנסת משמן של שביעית, יהיה מותר כאשר הוא מדליק בלילה סמוך לשולחנו באופן שיכול ליהנות מן הנר. ונר חנוכה יהיה מותר להדליק משמן שביעית, ואע"ג שיש חולקים, מכל מקום העיקר להלכה כדעת המתירים. אולם אם כבר נרות החנוכה אע"ג שאין זקוק להן, מכל מקום שלא יבוא הפסד לפירות שביעית, על כן ישוב וידליק, ואם ביום השמיני נותר מן השמן, ידליק בו נר של בית הכנסת, אך לא יעשה מדורה לשורפו, שאסור להפסיד פירות שביעית.

יד. מותר לסחוט ענבים לעשותם יין או מיץ ענבים. כמו כן מותר לכתוש זיתים לעשותם שמן, וכן הדין בכל הפירות שדרך העולם לסוחטם וכגון: הלימון, התפוזים, האשכוליות. ובימינו מותר גם לסחוט גזר, רימונים, תפוחים שסחיתם נפוצה מאד בכל עיר ועיר ובכל מדינה ומדינה.

טו. פירות וירקות שדרך העולם לרסקם או למעכם או לטוחנם או לגרדם במגרדת, מותר לעשות זאת בשביעית. וכגון: גירוד הגזר או הסלק, ריסוק העגבניות והאבוקדו, טחינת השום לתבשיל או טחינת הקטניות למאפה, מעיכת התפוחי אדמה להכנת מחית וכל כיוצא בזה. וכן מותר לרסק או למעוך מאכל לצורך קטנים הרגילים בכך [כגון מעיכת הבננות], אך אין לעשות כן לצורך גדולים שאין דרכם בכך, [ואם אינו ממעך אלא מעט לרככו יש להקל אף לגדולים].

טז. מותר להקפיא דבר מאכל [הקדוש בקדושת שביעית] אף שיוקרש, בין אם אוכלו בעודו קרוש ובין אם אוכלו לאחר שיופשר. אמנם אם הם מתקלקלים עקב כך, אין להתיר זאת בשביעית.

יז. אין מבטלין קדושה לכתחילה, ולכן אסור לערב פירות שביעית בפירות שאינם קדושים, כל שכוונתו להפקיע את קדושת הפירות ולהתיר את ההגבלות של שביעית [ודיני תערובת פירות שביעית ותערובת ספיחין נתבאר בהערה לסעי' יז בספרי שם]. אולם יהיה מותר לערב פירות או שאר מאכל של שביעית במאכל שאינו של שביעית

אם כוונתו ליתן טעם במאכל השני, אף שהוא בטל בתערובת. [ואם צריך מידה מדוייקת לעירבוב, מותר למדוד, ואין בזה איסור מדידה בפירות שביעית, שאין זה לצורך מכירה וקניה, אלא לצורך אכילה].

יח. כל היבולים הקדושים בקדושת שביעית אסור לקלקלם ולהפסידם שנאמר: "לכם לאכלה" – ולא להפסד, ולכן אסור לאבד את הפירות בידיים, או להשליכם למקום מאוס [כגון לפח האשפה], או לקלקל את טעמם [כגון לערב משקה של שביעית עם משקה מר], או לאכול את הפירות אכילה גסה, או להוריד מחשיבות שימוש הנהוג בפרי [כגון מאכל אדם ליתנו לבהמה, או לרפואה].

יט. האיסור להפסיד פירות שביעית, אין לו שיעור ואף כל שהוא מהפרי אסור להפסידו. ואמנם כל האיסור להפסיד פירות שביעית הוא כשמפסידם בידיים, אבל אם מפסידם ע"י גרמא [בדרך עקיפה], אם ההפסד יגרם כתוצאה משימוש בדרך הרגילה בכל השנים מותר, ולכן מותר לאכול פרי, ולהשאיר חלק ממנו, אע"ג שחלק זה לא יאכל וסופו להפסד, וה"ה שמותר ליתן לפני התינוקות אוכל אע"ג שהם מפוררים ומביאים חלק מהאוכל לידי הפסד. וכן מותר ליטול אתרוג של שביעית, אע"פ שע"פ משמוש היד בא לידי הפסד. אך אסור להניח פירות שביעית במקום שיש דריסת רגל לאנשים, או ליד מקור חום שיתקלקלו הפירות.

כ. עיסה שנלושה מקמח של שביעית, ויש בה שיעור חלה הרי זו חייבת בחלה, בין אם העיסה טהורה [כגון חיטה או עיסה שלא באו במגע עם אחד משבעת המשקים] ובין אם היא טמאה. וצריך לנהוג בחלה שהופרשה כפי שנוהגים בה בשאר שנים, אם היא טהורה, לקוברת. ואם היא טמאה, לשורפה, ואין בשריפתה איסור של הפסד פירות שביעית. וכשמפריש חלה, יש להפרישה כשיעור הנצרך, מבלי להרבות, כדי שלא יפסיד פירות שביעית שלא לצורך. וכן יש להוסיף חומרי גלם נוספים שיש בהם קדו"ש [כגון שמן], רק לאחר נטילת החלה, כדי שלא יבוא לידי הפסד, ובדיעבד שכבר עירבם, מותר ליטול את החלה.

כא. מותר לכבש שימורים בחומץ של שביעית, כיון שאין החומץ מתקלקל על ידי הכבישה, אך אסור לנקות ירקות עלים באמצעות חומץ של שביעית, כיון שלאחר הניקוי הוא נפסד מאכילה.

כב. מרק שנתבשלו בו ירקות שביעית ונתנו בו טעם, וכן מי הקומפוט שקיבלו טעם מן הפירות, אסור להפסידם כל עוד הם ראויים למאכל, כיון שנוהגים לשתותם. אמנם הכובש או המבשל פירות וירקות של שביעית במים או בחומץ וכיו"ב, ולאחר אכילת הפרי אין נוהגים להשתמש במי הכבישה או הבישול, וכגון: מי כבישת הזיתים, או מי בישול תפוחי האדמה, אין צורך לשומרם בקדושת שביעית, שכל שאין דרכו לאכול אין בו משום לאכלה ולא להפסד. ופת שעטיפשה או יין שנפסד, אין צריך לשומר.

כג. קמח של שביעית, מותר לנפותו כבשאר שנים, ואת הקמח שנותר לאחר הניפו מותר להשליכו, כיון שאין משתמשים בו מפני שהוא מעורב עם פסולת.

כד. עצמות בשר שנתבשלו במרק עם ירקות של שביעית, כל עוד והעצמות ראויות לאדם לאכילה, הרי הן קדושות בקדושת שביעית, ועצמות שאינן ראויות לאדם, אין בהן קדושת שביעית, והגם שהם ראויות לבהמה, מכל מקום אין דרך ליתנם לבהמה, ודין זה נתבאר באריכות גם בספרי שם בפרק ט סעיף י.

כה. מותר לקלף פירות וירקות כדרך שמקלף בשאר שנים, ואין צריך להקפיד באופן מיוחד שלא לקלף גם מעט מהפרי, אלא מקלף כדרכו, ואף בקליפות הראויות למאכל מותר לקלף כל שדרכו בכך כגון: התפוחים, המלפפון, העגבניות, שמקלפים לבישול וכל כיוצא בזה. וה"ה שמותר להפריד חלקים מהפרי או הירק שאינם יפים וראויים. אלא שאם אותם קליפות וחלקים, ראויים למאכל אדם או לשאר תשמישו או למאכל בהמה, הם קדושים בקדושת שביעית, ויש לשומרם בקדושה ולא להפסידם.

כו. קליפות המאכלים – אם אותן קליפות ראויות למאכל אדם, לבהמה או לצביעה [או לשאר הנאות שהנאתם וביעורם שווה], הרי הן קדושות בקדושת שביעית, כגון קליפות התפוחים, המלפפונים וכד' הראויות לאדם, או קליפות התפוזים הראויות למאכל בהמה, או קליפות הרימונים והאגוזים הראויות לצביעה. וכל אלו כיון שראויות הן מצד עצמן, אפילו שאין דרך כיום אצל רוב בני אדם להשתמש בשימושים כאלו, הרי הן בטלות לעיקר הפרי, וקדושות בקדושת שביעית. אמנם הקליפות שאין בהן כל שימוש מהשימושים הנזכרים, וכמו"כ אין בהן שיירי אוכל [כגון המצוי בקליפת האבטיח], אינן קדושות בקדושת שביעית, ואפילו אם הן ראויות לשימושים אחרים.

כז. גרעיני/גלעיני הפירות, דינם כדין הקליפות, וכאמור לעיל בסעיף הקודם. ולכן, כל גרעין הראוי למאכל אדם, למאכל בהמה, לצביעה, או לשאר הנאות שהנאתם וביעורם שווה, הרי שהם קדושים בקדושת שביעית. ואפילו אם אין דרכם בכך, מכל מקום אנו אומרים שהגרעינים טפלים לעיקר הפרי, וקדושים כדין הפרי. וכך הדין בגרעיני הזיתים, התמרים, האפרסקים, האבטיח, המלון וכיו"ב [ובהערה בפרק ט לסעי' ל ביארנו דינם של גרעינים נוספים]. אולם גרעיני האתרוג ושאר פירות הדר, וכן גרעיני המשמש וכיו"ב, כיון שאינם ראויים לכלום, אינם בטלים לעיקר הפרי, ואין בהם קדושת שביעית, אף שהם ראויים לזריעה.

כח. סירים וכלי מאכל שנתרו בהם שיירי מאכל, שאין מקפידים לאוספם ולשומרם בשאר השנים אלא שוטפים ומנקים אותם, מותר לנהוג כך אף בשנת השמיטה.

כט. כל הנזכר לעיל שיש לשומרם בקדושת שביעית, ואסור להשליכו ולהפסידו, אם נותר ממנו לאחר השימוש, אף שאין חיוב לאוכלו, יש לנהוג בו בקדושה ולא להביאו לידי בזיון או לידי כילוי, ועל כן אין להשליכו אף אם הוא ארוז בשקית נפרדת לתוך פח יחד עם שאר הפסולת, אלא יש לייחד "פח שמיטה" ולהניחם בנפרד משאר הפסולת. ומותר להניח כל סוגי השאריות כאחד הגם שיש שנפסדים מהר יותר, אמנם אין להניח שאריות של מאכל הראויות למאכל עם שיירי מאכל שכבר נפסדו, שדינם כפסולת רגילה וכמבואר לעיל.

ל. יבולים הקדושים בקדושת שביעית אסור להשתמש בהם לרפואה, שנאמר: "לאכלה" – ודרשו חז"ל – ולא למלוגמא [תרופה]. ולכן אסור לגרגר שמן ולפלוט, לשכך כאב שיניים ע"י קוניאק וכיו"ב, וכן אסור לספוג את השמן על צמר גפן ולהניחו על מכתו. אולם כל זה אם ניכר שזה לרפואה, אך מותר לשתות את המשקה כרגיל אף שכוונתו לשכך את הכאבים, ובלבד שלא ישחנו בפיו, ואם נתרפא נתרפא.

- לא.** אסור לעבד יבולי שביעית לצורך עשיית תרופות ומשחות למיניהם, וכל זה מיבולים הראויים למאכל אדם, אך ממאכל בהמה מותר לעשות תרופות לאדם ולא לבהמה, וק"ו שמוותר לעשות ויטמינים העומדים לחיזוק הגוף גם לבריאים [ועי' בהערה לפרק יא סעי' ל]. עבר והכין תרופות באיסור ממאכל אדם, מותר להשתמש בהם ואין צורך לשומרם בקדושת שביעית, אולם יש לקונסו שיאכל כנגדן מפירות חולין בקדושת שביעית. וצמחים שאינם עומדים למאכל אלא לתעשיית התרופות, אינם קדושים בקדושת שביעית, ומותר לכתחילה לעשות מהם תרופות.
- לב.** מותר לסוך גוף האדם בשמן הקדוש בקדושת שביעית, שסיכה היא שימוש שהותר בשביעית לצורך האדם. ואף בזמנינו שאין הכל רגילים בזה, מותר לכתחילה לסוך בשמן. אך לא יסוך את השמן בתוך בית מרחץ, שזה בזיון לפירות שביעית, אלא סך הוא בחוץ וכנס למרחץ. והסיכה הותרה אף כשהיא לרפואה, כגון שעלו לו חטטין בראשו, וכל זה מותר אף בזמנינו. ולא הותרה סיכה אלא בשמן משום שדרכו בכך, אך אסור לסוך ביין או בשאר משקים.
- לג.** לא הותרה סיכה אלא לגוף האדם, אך אסור לסוך בהמה, או כלים אף שהם לשימוש האדם, כגון מנעל וסנדל, אך מותר לסוך את הרגל, וללבוש את המנעל, אף שבלבישתו נספג מעט שמן גם במנעל.
- לד.** אסור לנקות פנים עם מיץ שנסחט מלימון הקדוש בקדושת שביעית, וכמו כן אסור למרוח אבוקדו וכיו"ב הקדוש בקדושת שביעית על הפנים. ואמנם אם כבר נעשתה משחה מיבולי שביעית, מותר להשתמש בה. [ועי' בספרי שם בהערה לסעי' לג לענין קניית משחות כאלו שנעשו באיסור].
- לה.** אסור להשתמש בשמן של שביעית לתעשיית הסבונים, כיון שהוא מוציא מכלל מאכל, ולא התירו סיכה אלא בשמן כמות שהוא. ואם עבר ועירב שמן באיסור, הסבון קדוש בקדושת שביעית, אך מותר להשתמש בו, שסיכה הותרה בשביעית. ומיני צמחים שאינם למאכל אלא משמשים הם בתעשיית הסבונים, קדושים בקדושת שביעית, ומותר לעשות מהם סבונים לכתחילה.
- לו.** אסור לכבס בגדים ביבולי שביעית, ולכן אסור לנקות כתמים מבגדים, תכשיטים וכלי אוכל, באמצעות מיץ לימון או חומץ של שביעית, אך מיני צמחים העומדים לכביסה הם קדושים בקדושת שביעית ומותר לכבס בהם, כיון שלכך הם עומדים והתורה אמרה: "לכם לאכלה" ודרשו חז"ל: לכם – לכל צרכיכם.
- לז.** יבולי שביעית העומדים למאכל אדם, מותר לצבוע בהם את גוף האדם, שערותיו, וכן כל שאר כלי תשמישו וכגון צבע להשחרת תפילין וכיו"ב. אך אסור לעשות ממאכל בהמה צבע לצורך הבהמה או כליה. וצמחים המיוחדים לצביעה לבהמה, אינם קדושים בקדושת שביעית כלל.
- לח.** פירות שביעית שאסור ליהנות מהם שלא כדרך שימושם, היינו כל הנאה שיש בה קלקול והפסד, אך הנאה שאין בה כילוי וקלקול, מותר אף בפירות שביעית, ולכן מותר לתלות פירות לנוי או לקישוט סוכה אם אינם מתקלקלים בכך, אך אם יבואו לידי קלקול, מחמת החום או מחמת אופן התלייה בסוכה וכיו"ב, אסור. וכן אסור לעשות כלי לגמיעת מים מפירות שונים. אולם מותר לרוקן פירות שונים, ולהשתמש

בקליפה כדי להניח בפנים סוגי פירות שונים, או שאר עיצובים דומים שאין בהם בזיון לפרי, ובתנאי שאין מפסידים את תוכן הפרי, ואין כאן כילוי והפסד.

לט. אין מוכרים ואין נותנים במתנה יבולים הקדושים בקדושת שביעית לגוי, והסמיכו זאת חז"ל על הנאמר: "לכם" ודרשו ולא לאחרים – נכרים. ואם הגוי מתארח אצל היהודי, מותר ליתן לו מפירות שביעית. והדין אם יש למנוע מגוי לקחת מפירות שביעית, וכן דינו של נכרי שהוא שכירו של היהודי נתבאר שם בהערה לסעי' לח.

מ. אין מוציאים יבולי שביעית לחוץ לארץ, והסמיכו חז"ל דין זה על הפסוק: "בארצך תהיה כל תבואתה לאכול". ויש שחילקו בין דבר מועט למרובה, ובין מוציא לסחורה או לאכילה, אך להלכה רבינו הרמב"ם לא חילק, ולכן אסור להוציא לחו"ל פירות שביעית כלל, אפילו אם דעתו להחזיר אותם לפני זמן הביעור. וחוף לארץ לענין זה כולל גם את סוריא, אמנם להוציא למקומות שלא נכבשו אלא ע"י עולי מצרים, נראה להקל בזה מכמה טעמים ונתבארו בהערה שם לסעי' לט, ועוד ביארנו שם שיש להקל להוציא אף לאילת וסביבתה. ואם הוציא לחו"ל, אין צריך להחזירם לארץ, אלא בהגיע זמן הביעור יבערם במקום שהם נמצאים [לפי זמן הביעור של ארץ ישראל].

מא. מאכל בהמה כגון תבן וקש, כל עוד לא נסרח ונפסד, הוא קדוש בקדושת שביעית, ואסור להפסידו – לשורפו, וכן אסור ליתנם בתוך כר או מזרח לישן עליו, שהרי הוא מפסידם, אך מותר לשטחם כדי לישן עליהם הן לאדם והן לבהמה, וכן מותר להסיק מרחץ בתבן וקש של שביעית לצורך האדם, אך אסור להסיק אותו תחת תבשילו, ואם עבר והסיק את התנור ימתין עד שיצטנן.

מב. אסור להאכיל בהמה מאכלי אדם הקדושים בקדושת שביעית, אלא אם כן כבר אין המאכל ראוי לאדם. ולכן אסור להכין מיני מאכל לבהמה מאוכל אדם. וכן אסור לבשל מאכל בהמה שאין דרכה בכך, ואם דרכה בכך גם בשאר שנים, מותר ולכן מותר גם בזמננו להכין תחמיץ לבהמה כיון שדרכם בכך, [אולם זה מותר רק מאוכלי בהמה כגון קליפות תפוזים, אך לא מאוכלי אדם, ולכן אם מכינים תחמיץ מחיטה יש להזהר שלא לעשות זאת מחיטה שנתמלאה כבר בגרעינים שאז זה כבר מאכל אדם. הלכה הבהמה מאליה ואכלה מן הפירות הראויים לאדם, אינו מחויב למונעה.

מג. אסור לסחור בפירות שביעית שנאמר: "לכם לאכלה" ודרשו חז"ל לאכלה – ולא לסחורה, ובתוצרת המחולקת על ידי "אוצר בית דין" המתנהל על פי ההלכה, אין בקנייה זו איסור סחורה, ופרטנו את הדינים ומקורותיהם בספרי שם בפרק יז.

בייקרא דאורייתא שניאור ז. רווח

מו"ר הגאון
רבי שלמה משה עמאר
שליט"א

הראשון לציון
ורבה הראשי של
ירושלים עיה"ק תובב"א

חידושים וביאורים על הרמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק שני

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל

פרק ב

הלכה ב: והרוצה לעשות כל שדהו שלש שלש אשפתות לתוך בית סאה עושה, והרוצה לעשות זבלו אוצר עושה.

ג' או יגביה שלשה [וכמבואר בהלכה ג' כאן].

ב. והרוצה לעשות זבלו אוצר עושה. כתב הכ"מ, משנה שם וכת"ק, ופי' הר"ש ז"ל עושה אדם את זבלו אוצר, שאותן ג' אשפתות לבית סאה אם בא להניחן במקום א' בשדה, ואפי' מאה משפלות במקום א' מותר, וע"ש. [וכ"כ בהלכה א' משם הרדב"ז ז"ל].

ואולי באה המשנה להשמיענו דלא חיישינן בזה למראית העין, כשיראו שאוסף כל זבלו במקום אחד, כדרך כל עושה אוצר, א"כ יאמרו בודאי מכיון לזבל כל שדהו כמו בכל השנים ואח"כ יחל לזרוע וכו', קמ"ל דלא חיישינן, ומותר לעשות זבלו אוצר.

א. וכתב הכסף משנה, והרוצה וכו', משנה שם (פ"ג מ"ג) עושה אדם את שדהו שלש שלש אשפתות לבית סאה, יותר מכאן מחציב דברי ר"ש, וחכ"א עד שיעמיק ג' או עד שיגביה ג'. כך היא גירסת ספרי המשנה, ונוסחא אחרת, יתר מכאן מותר, וזו גירסא נכונה, וגם גירסת מחציב יש לפרשה כן וכו'. וע"ש שכתב, ומשמע לי שרבנו מפרש דמתני' תרי מילי קתני, ברישא שאם רצה לעשות כל שדהו ג' ג' אשפתות לבית סאה עושה. [והוא הדבר שכתב כאן בהלכה ב']. והדר קתני שאם רצה להוסיף יותר משלש אשפתות לבית סאה מותר לר"ש, ולחכמים אסור להוסיף יותר משלש אשפתות לבית סאה [וכ"כ הרדב"ז ז"ל בה"א, ונתן טעם לדבר כמו שכתבתי משמו בה"א]. אלא ע"י שיעמיק

הלכה ג: היה מעמיד הזבל על הסלע, או שהעמיק בארץ שלשה טפחים והערים הזבל, או שבנה על הארץ גובה שלשה והעמיד עליו הזבל אינו צריך שיעור. אפילו עשה כן כמה אשפתות לתוך בית סאה בין גדולות בין קטנות מותר, שהרי הדבר ניכר שאינן לעבודת הארץ, אלא לכניסת הזבל.

זירא ורבי אבא בר ממל, חד אמר כגון שהעמיק קודם לכן, וחד אמר זבלו מוכיח עליו. וכתבו התוספות דליכא למחיש להא דמאן דחזי החפירה הא חזי ליה לזבל שבחפירה. עכ"ל.

ובתוספות חדשים (על המשנה) העיר על התיו"ט, שהעתיק הגמ' הנז' בחינם, דזה שהקשו דנראה כעודר, הוא לפי ראב"ע דסובר שאין עושין את אמת המים דנראה כעודר, אבל חכמים סברי דעושין את אמת המים ואין חוששין לנראה כעודר, ולדדהו אי"צ לזה. וע"ש ברש"י. עכ"ל.

ג. או העמיק. בד"א (אות יט) כתב בשם החזו"א דההיתר בהעמיק הוא רק בצבור, אבל אם הוא מפוזר כדרך המזובלין אסור. [ויש להטעים הדבר, דאם הוא מפוזר כבר לא נראה שהאדמה חפורה לעומק, דהזבל מכסה האדמה ונראה הכל בגובה אחיד, ויש לענ"ד לדקדק כן מלשון הרמב"ם ז"ל שכתב שהעמיק ג"ט והערים הזבל]. שו"ר בחוט שני (כאן אות ו'), שכתב ואע"ג שאחר שהערים הזבל לא ניכרת החפירה, לא חששו לעוברים ושבים, ע"ש. ולפי מה שכתבתי כאן הענין ברור טפי בס"ד.

והנה בשו"ת שמע שלמה (ח"ו חאו"ח סי' י' אות ג') הבאתי מה שהקשו דיני חנוכה דקי"ל כבתה אין זקוק לה, למה לא נחוש שיחשדוהו שלא הדליק כלל, דאם נכבה אחר דקה או שנים, והוא סמוך לצאת הכוכבים, כל העובר ורואה שהיא לא דלוקה יחשוד שבעה"ב לא הדליק, וכמו שחייבו למי שיש לו שני פתחים בשתי רוחות, שחייב להדליק בשתייהן. ותיצתי דהואיל והדלקה עושה מצוה ובשעת ההדלקה כל עובר ושב רואה מדליק, לא

א. על הסלע. מרן ז"ל בכסף משנה הזכיר המשנה [שבהלכה הקודמת], ושהרמב"ם פסק כחכמים שאמרו עד שיעמיק שלשה וכו', ודעת מרן ז"ל שגם בסלע צריך גובה שלשה טפחים להרמב"ם ז"ל, שכתב, דקתני התם בבבא אחריתי ראב"ע משהו נותן על סלע למעמיק שלשה או מגביה שלשה משמע דת"ק גם בנותן על הסלע בעינין שיגביה שלשה עכ"ל.

ואולם התיו"ט (פ"ג מ"ג ד"ה או עד שיתן) הזכיר דברי הכסף משנה הנז', שגם בנותן על הסלע צריך שיגביה שלשה, וכתב נראה שהוא טעות סופר. עכ"ל.

ואילו דב"ק דמרן ז"ל הייתי מבין מדברי הרמב"ם ז"ל דבסלע אין צריך ג' טפחים, שבמעמיק בארץ או שבנה על הארץ, בכל א' מהם הזכיר ג"ט, ואילו בסלע לא הזכיר ג"ט, רק כתב בסתם מעמיד הזבל על הסלע, משמע דבסלע לא בעינין ג"ט. ועוד חזון למועד אי"ה. והרדב"ז ז"ל קיצר בזה.

ואשו"ר בדרך אמונה כאן (אות י"ז) שכתב משם פירוש של תלמיד ר"י מפריש (במו"ק ד' ע"ב) ושכ"כ הרא"ש ז"ל, שעל הסלע א"צ גובה ג' טפחים, וגם יכול לפזר עליו יותר משיעור אשפה (אם הסלע גדול) שאין מזובלין סלע. ונתתי שמחה בלבי שבחסדי ה' כיונתי לדעתם. [והנה הגר"ח קניבסקי שליט"א לא העיר מאומה מדברי מרן ז"ל בכסף משנה. וצ"ע]. עו"כ שם משם מלאכת שלמה, שסלע לאו דוקא, וה"ה על אבנים וכדומה וכל דבר שאין ראוי לזריעה.

ב. ובתיו"ט שם (ד"ה עד שיעמוק שלשה), הזכיר דברי הגמ' דמו"ק (ד' ע"ב) שהקשו, והלא כשמעמיק נראה כעודר, ומשני רבי

שמאחסן שקיות של זבל סגורות ובקבוקי דישון אין בו שום איסור כלל, ולא נגזר אנו מדעתנו מה שלא גזרו חכמינו, ועל אחת כ"כ שמדובר באיסור דרבנן. ולא גזרו אלא במפזר הזבל כדרך המזבלים ממש, אבל כל שאינו מזבל ממש לא אסרו, וכתבתי לעיל משם החזו"א דכל שלא מכיון לזבל הקרקע לא אסרו, וזה שמכנס שקיות סגורות ואטומות של זבל ולא מכיון לזבל שדהו, אלא כל כונתו רק לשמור אותם לאחר השביעית, נראה שאין בו איסור.

זאת ועוד דגם במניח על הסלע וכיו"ב, הרי בקל יכול משם לזבל בו כדרך המזבלים, וכן באשפה של ק"ג סאה מה יעכבו מלזבל, והוא יותר קל מפתיחת השקיות וכיו"ב, אלא שבאמת אין איסור כלל כל שלא מזבל בפועל, ורק חששו חז"ל משום מראית העין, ונתנו כמה תנאים להתייר, ועליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע.

ו. עו"כ בחוט שני שם, מותר לשפוך זבל או קליפי פירות על מגרש ריק שאינו עומד לזרוע בו, ודומה לסלו ומגרפו מוכיחים עליו, עכ"ל. ואולי כונתו במגרש שאין בו משום מראית העין, כמו מגרש ריק שעומד בין שני בנינים בלב העיר, דכו"ע ידעי שאינו עומד לזרוע, אבל מגרש ריק במושב חקלאי, צריך להעמיד הזבל באשפתות עפ"י הדינים המבוארים, דהרואה יחשוב שכונתו לזבל ולזרוע. זה הנראה לענ"ד.

ז. ע"ג הסלע וכו'. עו"כ בחוט שני שם, שאסור לעשות אשפה גם באופנים המותרים, בשדה אילנות כשזה מועיל להצמיח האילנות, דהוי מזבל ממש, וכו'. עכ"ל. ואחר המחילה, נלע"ד דאם עושה עפ"י התנאים שקבעו חז"ל אין לאסור, ומה שיוצא תועלת ממילא אינו אסור, כל זמן שאינו מכיון לטובת הקרקע, וכשנתנו חז"ל התנאים דיני אשפה, לא חילקו בין שדה לשדה.

חיישינו מה שקרה אח"כ, הואיל וכבר קיים המצוה, אבל מי שיש לו ב' פתחים גם בשעה שמדליק בפתח האחד, כל העובר ברוח השנית עלול לחשוך בו שלא מדליק, וע"כ בזה הוא שחששו לחשך וחייבוהו להדליק בשתי הפתחים.

והכא נמי כיון שבשעה שנותן הזבל ליכא חשדא מפני שיש שם חפירה, וכיון שהניח הזבל בהיתר בשעת הנחת הזבל לא היה שום חשד, שהחפירה היתה ניכרת עדיין, שוב לא איכפת לן מה שאח"כ אין החפירה ניכרת, דענין חשד הוא רק בשעה שעושה המעשה בלבד.

ד. היה מעמיד הזבל על הסלע. בחוט שני (אות ה') ד"ה ולכן, כתב דמותר בשביעית להוציא הזבל מביתו, ולהניחו במקום מרוצף. ולמעשה הוא מפורש בירושלמי שהביא לפני כן, דאמרו ע"ג סלע וה"ה בנותן ע"ג אבנים או צרורות או סיד או גפסיס, וק"ו לרצפה מרוצפת כהלכה.

ה. היה מעמיד על הסלע. בחוט שני (שם ד"ה אמנם) כתב דאסור להניח ע"ג קרקע שבשדהו שקיות של זבל, או בקבוקים של דישון וכיוצ"ב, דמיוזי שעומד לזבל בהם, ואין לומר דזה דומה למניח ע"ג סלע, משום שאינו מניחו ע"ג קרקע ממש, שהרי הכלי מפסיק בין הזבל לבין הקרקע, דהיתר דעל גבי סלע הוא משום שמניחו ע"ג מקום שאינו ראוי לזריעה, שבכה"ג ליכא למיגזר שמא יזבל, אבל שקית זבל וכדומה, הרי זה דרכו של מי שרוצה לזבל, ואיכא למיגזר עכ"ל.

ובמחילה מהדר"ג, מה יענה על הירושלמי שהזכיר לפני כן שם, שגם על גבי אבנים או סיד או גפסיס, מותר (כ"כ משם הירושלמי פ"ג מ"ג, בחוט שני שם אות ה'). והרי יכול לסלק האבנים או הסיד ולזבל ולזרוע, כמו שיכול לפתוח השקים ולזבל, ולענ"ד זה

הרה"ג
רבי שניאור ז. רווח
שליט"א

רב במ.א גזר ויו"ר המכון
למצוות התלויות בארץ

גבולות ארץ ישראל - חלק ח

המשך סדרת מאמרים בנוגע לגבולות הארץ

ח. ביאור שתי סוגיות תלמודיות אודות הגבולות:

גמרא מגילה דף ו, אודות טבריה:

שנינו בגמרא במגילה דף ו, שטבריה נקראת כך על שם שהיא נמצאת בטיבורה של ארץ ישראל, ויש שלא עלה החשבון בידם, הכיצד זה? אמנם לפי המפה שעשינו שגבול דרום זה מורד נחל פארן, וגבו צפון הוקו מהר ההר אל חמה, נמצאה טבריה ממש בטיבורה של שני גבולות הללו, כאשר משני הצדדים המרחק הוא 278 ק"מ, ומתבארים דברי חז"ל היטב.

ברייתא דמס' מכות אודות המרחק בין ערי המקלט:

שנינו בגמרא במכות דף ט ע"ב, ת"ר, שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן, וכנגדן הבדיל יהושע בארץ כנען, ומכוונות היו כמין שתי שורות שבכרם, חברון ביהודה כנגד בצר במדבר, שכם בהר אפרים כנגד רמות בגלעד, קדש בהר נפתלי כנגד גולן בבשן. ושלשת, שיהו משולשין, שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם, ומחברון לשכם כמשכם לקדש, ומשכם לקדש כמקדש לצפון.

והנה מה שאמרו קדש אין הכוונה לקדש שבמזרח [ראה בדברינו לעיל בפרק העוסק בגבול הדרומי מזרחי מה שפירטנו אודות מיקומם של שלשת "קדש" שנמצא בדרום הארץ], אלא קדש אחר, וראה מה שכתב המאירי כאן על הסוגיא זו"ל: "זה שביארנו כאן שהקדש בצפון ובמשנת גיטין אמרו מרקם למזרח ורקם כמזרח ורקם הוא קדש אלמא קדש במזרח אפשר שרצועה יוצאה בצפונית מזרחית וקדש היתה לשם או שמא שתיים היו וכמו שאמרו בסוגיא זו על סבה אחרת תרי קדש הוו וכן עקר שהרי זו שבכאן מארץ ישראל זו שבגיטין מחוצה לארץ"

והנה לכאורה כל חשבון שנעשה בין המיקומים הללו, לא נמצאו מדוייקים, וכדוגמא משמע בגמרא שמחברון לשכם זה כמשכם לקדש, אולם מה נעשה ומחברון לשכם זה 78 ק"מ, ומשכם לקדש זה 101 ק"מ. ושתי נקודות אלו שנקטתי אינם תלויים בגבולות שכמה דיעות נאמרו בהם, אלא הם בתוך הארץ, אולם אותם שבגבולות רחוקים הם הרבה יותר. ואם נקח את המרחק כמות שהוא מחברון לשכם, ונרד מחברון לדרום לאחר 78 ק"מ נגיע להר ציון, וזה יתאים לדעת הד"א הנז' לעיל. אלא שלכאורה מחברון לשכם אינו תואם כלל משכם לקדש לפי התיאור שמתואר בספרי החוקרים, ויש בניהם מרחק שהוא יותר מ 23 ק"מ. אלא שאין דבריהם מוכרחים ואפשר שקדש בצפון הוא בסביבות צפת, ויתאים יותר החשבון, שלצפת עצמה זה כ 84 ק"מ, ובוודאי שאפשר בסביבותיה שיהיה מדוייק 78 ק"מ.

ובס"ד מצאתי בספר אמרי פנחס מהרה"ק הרב פנחס מקוריץ זצ"ל וזיע"א, (במדור מעשיות וסיפורים אות ל"ב) שכתב וז"ל: כשביקש הרב ליסע לאה"ק דיבר שרצונו מאוד לישב בערי מקלט, כיון שהיא קולטת את הרוצח ויכולין להחבא שם וכו', והוא נ"י שמע שצפת היא קדש הנזכרת בערי מקלט בספר יהושע עכ"ל, ושמתתי מאד על המציאה הזו. אלא שנותר לנו לבאר כיצד הוא החשבון לצפון וכן להסביר כל זה לדעת הרמב"ם כפי שביארנו לעיל, לגבי הגבול בצפון וברום שלפי הנז' כאן, המרחק מהנקודה הדרומית של הגמ' במס' מכות לנקודה של מורד נחל פארן יש ביניהם מרחק שהוא כ 54 ק"מ. ולצד צפון ההפרש הוא רב ביותר, כאשר בין קדש אם נאמר שהוא בסביבות צפת עד הר ההר שהוא הבניאס יש כ 220 ק"מ וכיצד אפשר לבאר זאת. וגם לגבול עולי בבל גם אינו מתאים כל החשבון כי נקודה זו שאנו מגיעים אליה 156 ק"מ מעל שכם היא נקודה 195 ק"מ מהגבול הצפוני לדעת הרמב"ם. ו 40 ק"מ מעל גבול עולי בבל לתבוא"ה. ויותר מ 60 ק"מ מעל הנקודה שממול כזיב, שהיא גבול עו"ב להכפ"פ ולאדמ"ק. נמצינו למדים שא"א להבין את דברי הגמ' לא לגבולות עו"מ ולא לגבולות עו"ב, באופן שיתאים לאחד מדיעות הפוסקים כפי שהבאנו לעיל.

ואמנם היה אפשר לומר כמו שראיתי שיש באחרונים שכתבו, שאי אפשר לחשב החשבונות הללו שארץ ישראל נתכווצה, והוכיחו דבריהם מפירוש בעלי התוס' על הפסוק בתורה "ושלשת" (פרשת שופטים פ"ט פס' ג), שארץ ישראל ארבע מאות פרסה ועל כן בין חברון לשכם יש מאה פרסה, עכ"ד. וזה פלא שהרי אנו מודדים היום 78 ק"מ, ואיך אפשר שזה מאה פרסה שהם כ 400 ק"מ? אלא כתבו לבאר ע"פ דברי הגמרא בגיטין דנ"א שאר"י התכווצה כשלא ישבו עליה.

אלא שראיתי מאמר בקובץ בית אהרון וישראל, גליון נו משנת תשנ"ה, מאת הרה"ג רבי אברהם בנדיקט שליט"א, ולאחר שעשה את החשבון כפי שעשינו לעיל כתב להכריח שלמעשה אלו הגבולות, הצפוני והדרומי, ומה שהזכיר הרמב"ם המעלה השלושים והשלושים וחמש, אלו גבולות ההבטחה ולא גבולות עולי מצרים, והגם שכל דבריו שם נפלאים וחשבונותיו מדויקים, מכל מקום לענ"ד אי אפשר להכניס דבריו אלו ברמב"ם כלל, ולהדיא בתשובותיו וגם ביד החזקה בכל המקומות שעולי מצרים כבשו עד אמנה שזה הר ההר, וכל מה שניסה להסביר שם בלשונות הרמב"ם זה דחוק ביותר, ודי לעי' שוב בכל המקורות שציינו לעיל ולראות שתמוה מאד להעמיס ברמב"ם דברים אלו, ואציין רק דוגמת לשון הרמב"ם בשו"ת סי' קכח [ראה בחלק מהמהדורות בהערה כ] וכל מה שהחזיקו עו"מ בקדושה ראשונה ממה שלא החזיקו עולי בבל והוא מן אמנה עד נחל מצרים באורך, וברוחב עד הגבול שקידש עזרא והוא עד כזיב, כל זה נופל מזאת המעלה שבקדושה וכו' עכ"ד. ועוד ציין הרמב"ם גבולות אלו הלכה למעשה על מצוות הארץ, כך שא"א לומר שאלו גבולות עולי מצרים שיהושע נצטווה אך לא כבש, ולמעשה ברור בדעת הרמב"ם שעולי מצרים כבשו עד אמנה, ואין להעמיס כל הסבר אחר ברמב"ם, וצדקו מאד דברי מרן החזו"א והגרשז"א זצ"ל, וכבר כתבנו עיקרי הדברים לעיל, ואין צורך לכפול.

ומה שתמה על הרמב"ם שהרי הוא עצמו פסק להלכה את דברי הגמרא במכות וזה לא מתאים לקוי גבול שלו, הנה לענ"ד אין כאן תמיהה כלל, שהנה מה שפסק הרמב"ם זה רק שבין כל עיר ועיר יהיה שווה, ותו לא, כלומר לא הזכיר גם הגבול לדרום ולצפון, וז"ל הרמב"ם שם בהלכות רוצח ושמירת הנפש פ"ח ה"ז: "וכן מושחין בין כל עיר ועיר מערי מקלט בתחילת הפרשתן עד שיהיו משולשות בשווה שנ' תכין לך הדרך ושלשת את גבול ארצך" הרי שלא הזכיר מהעיר הראשונה לגבול אלא רק ביניהם, וזה מתקיים גם לגבולי הרמב"ם כי אכן ביניהם זה שווה במידה של 78 ק"מ. ואדרבה יש לבאר שלכן הראב"ד השיג על הרמב"ם שכתב לשון "מושחין", וכתב הראב"ד שיש להגיה "וכן משוין", ותמהו

הנו"כ מה מטרת הגהת הראב"ד ראה בכס"מ שם ועוד. אולם אפשר לבאר כנ"ל שאדרבה הרמב"ם דיבר על משיחה בין עיר לעיר בלבד, כי לא ס"ל המדידה גם לגבולין החיצוניים להלכה, והראב"ד כן כתב זאת שיש להשוות וכוונתו גם על הגבולות החיצוניים. וחיפשתי בנושאי הכלים שאינם על הדף בגליון הרמב"ם ושמתתי כמוצא שלל רב שכן כתבו לבאר בהגהת הראב"ד על הרמב"ם כמה ממפרשי הרמב"ם, כן ראיתי שכתב הגאון רבי יהודה עייאש בספרו לחם יהודה על הרמב"ם שם, לבאר שזו מחלוקת הרמב"ם והראב"ד לגבי הגבולות הקיצוניים. וכן ראיתי שביאר הגון רבי מסעוד ג'רמון מחכמי אלג'ריה בספרו רוח אריה על הרמב"ם שם, וכן ביאר הגאון רבי מסעוד חי רקח מחכמי איזמיר וטריפולי בספרו מעשה רקח על הרמב"ם שם. וכן כתב הגאון רבי אליהו חאקו מחשובי חכמי איזמיר בספרו רוח אליהו על הרמב"ם, הרי שכל גאוני עולם אלו ענו ואמרו כאחד שהרמב"ם לא נקט הגבולות הקיצוניים אלא רק מה שביניהם, ואם כן אין סתירה כלל להרמב"ם, ואמנם גאוני עולם אלו לא התייחסו מדוע לא נקט אותם הרמב"ם, אולם כאמור אדרבה הוא ז"ל לא ס"ל הגבולות החיצוניים הללו לגבולות הארץ, ובאמת שאין לכך חשיבות, כיון שהחשיבות העיקרית היא בין הערים, ולכן הדגיש הרמב"ם רק את המדידה הפנימית בין ערי המקלט. ואדרבה יש להוכיח מכאן ההיפך שמזה שהרמב"ם לא לא כתב גם את המדידה לגבולות החיצונים, מוכח שס"ל שלברייתא במכות אין שייכות לגבולי הארץ כלל.

אמנם לעצם דברי הברייתא לענ"ד אפשר לבאר גם את הגבולות הצדדים, בלא שיהיה סתירה לגבולות הארץ. שהרי הגמרא משווה בין ערי המקלט של משה בעבר הירדן לבין ערי המקלט של יהושע בארץ ישראל, ואם כן אפשר שנקטה הגמרא את ההשוואה כשהיא שווה לגבולות עבר הירדן מתחתית נחל זרד [הגם ששם לא טיהרו בסיחון מכל מקום זה מעבר הירדן] עד מעל הר חרמון [שנכבש בפועל וניתן לראובני ולגדי], כך שגבולות אלו מקביל אליהם בארץ ישראל, נקבעו ערי המקלט זה ממול זה כעין שורות בכרם, ובכך בא לציון גואל. שהרי תחתית נחל זרד נמצא בערך במעלה $N30^{\circ}49'20''$ ובארץ ישראל זה נופל מעל היישוב עידן בערבה [כ 1.5 ק"מ], כאשר מעליו כ 78 ק"מ זה חברון [העתיקה], ומשם לשכם 78 ק"מ נוספים. ומשכם לצפון 78 ק"מ נוספים נופל בקרבת צפת [כ- 7 ק"מ בסמיכות לצפת], ומשם 78 ק"מ נוספים בנטייה לכיוון הר החרמון ובדיוק לאחר הר חרמון נופל 78 ק"מ הנוספים במעלה $N33^{\circ}29'52''$, כלומר כל הגבולים נאמרו בארץ ישראל ממול עבר הירדן ואכן בגבולים אלו שאין להם כלל משמעות לגבולות ארץ ישראל, מתברר כי המרחקים שויים גם הקיצוניים ובין הערים, ובכך מובן דברי הגמרא במכות ונוח דעת הרמב"ם, ואין להסיק כלל מסוגיא זו על הגבולות ובוודאי לא עד כדי הכנסת דברים דחוקים ברמב"ם נגד לשונות מפורשים שלו. ועל כן הגבולות הלכה למעשה הם השנויים ברמב"ם כפי שציירנו לעיל, ומהברייתא דמסכת מכות אין כלל סתירה לנידו", ואדרבה כפי שהבאנו לעיל ממפרשי הרמב"ם ס"ל להרמב"ם שהדיוק הוא בין הערים ולא לגבולות החיצוניים. [אמנם זאת אפשר אולי ללמוד לפי ביאורנו את הברייתא אודות הגבולות החיצוניים, כי בכיבוש עבר הירדן שכבשו גם את הר חרמון וכלשון הפסוק ביהושע הנ"ל "וכל הר חרמון", שהגיע הכיבוש מעל הר חרמון כ 10 ק"מ, וזהו החשבון שמנקודה זו עד קדש נפתלי שבאיזור צפת נמצאו 78 ק"מ, וכך מדויק בין עיר לעיר, עד הקצה האחרון בארץ ישראל שהוא ממול תחתית נחל זרד שהוא סוף עבר הירדן].

[פרק הסיכום של כל הדינים היוצאים יופיע אי"ה בגיליון הבא]

ביאור כמה תולדות שנאסרו בשביעית

א. בענין זיהום

במשנה ד, מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן וקוטמין אותן ועושין להם בתים ומשקין אותן עד ראש השנה רבי אלעזר בר צדוק אומר אף משקה הוא את הנוף בשביעית אבל לא את העיקר:

ופירש הר"מ בפיה"מ זוהמה, שם הסרחון, וממנו אמר מזהמין, ר"ל ששמין בהם ריח זוהמה, לפי שדרד לסוך את הנטיעות בדבר שריחו מזוהם כגון החלתית וה"סכבינג" כדי שיריחם הרחש האוכל את הנטיעה ויתרחק ממנה. ובהלכות (פ"א ה"ה) כתב הרמב"ם, ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך.

אבל הר"ש פירש מזהמין, כשיש מכה לאילן ונשרה קצת קליפתו מדביקין שם זבל וקושרין שלא ימות. וכן פרש"י ע"ז (דף נ:), ומזהמין, כשיש מכה באילן ונשרה קצת קליפתו מדביקין שם זבל וקושרין שלא ימות ולא דמי האי לאין מזובלין דמועד קטן (דף ג.) דהתם זבול דקרקע והוא עבודה שבשדה ושכרם: וכן פירש רש"י מו"ק (דף ג.) מזובלין, מניחים זבל בעיקרי האילן:

ב. ועי' ע"ז (דף נ:), זיהום אזיהום קא קשיא ליה דקתני מתלעין ומזהמין בשביעית ורמינהי מזהמין את הנטיעות וכורכין אותן וקוטמין אותן ועושין להם בתים ומשקין אותן עד ר"ה, עד ר"ה אין בשביעית לא, ודלמא כדרב עוקבא בר חמא דאמר רב עוקבא בר חמא תרי קשקושי הוו חד לאברויי אילנא ואסור וחד לסתומי פילי ושרי, ה"נ תרי זיהומוי הוי חד לאוקומי אילני ושרי וחד לאברויי אילני ואסור.

וכן כתב הר"ש כאן, ומיהו זיהום דהכא צריך לומר דמחזק את האילן ומשביחו ומשמע עד ר"ה אין בשביעית לא וכו', וכן הוא בפ"י הרא"ש, מזהמין, כשנשרה קליפת האילן מדביקין שם זבל להשביחו ולהבריאו וזיהום זה מותר דוקא עד ר"ה, עוד יש זיהום אחר שהוא אוקומי אילנא והוא מותר אף בשביעית כדאיתא בע"ז פ' ר' ישמעאל, ע"ש.

ועי' דרך אמונה (פ"א ס"ק מב) בשם הפאת השולחן דלפרש"י והר"ש מותר לסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך, דהוי לאוקומי אילנא.

ובאמת לדעת הרמב"ם צריך ביאור למה אסר בכה"ג דהוי רק לאוקומי אילנא, ועי' דרך אמונה בשם החזו"א שביעית (ס' יז סקי"ט), דאף על גב שהוא אוקומי אילנא אפשר דגזרי' אטו זיהום דאברויי אילנא, ע"ש.

ואינו מובן לכאורה דבפירוש התירה הגמרא ע"ז זיהום שהוא לאוקמי אילנא. שוב ראיתי לתוס' אנשי שם על המשנה דכבר תמה בזה הפר"ח בספר מים חיים על הרמב"ם (פ"א ה"ה).

ואשר נראה לומר בזה דלשיטת הרמב"ם לאוקמי אינו אלא כדי למנוע במלאכה זו שלא ימות האילן אבל כאן שגם אם העוף יאכל את הענף כשהוא רך, הרי לא ימות האילן משום זה, אינו בגדר אוקמי אלא הוי כאברויי.

ועי' בר"ש שם, דהירושלמי לא ס"ל כתירוץ הבבלי בע"ז דתרי זיהומי הוו, וסתירת המשנה דמשמע דבשביעית אסור לזהומי ואילו בברייתא מבואר דמותר לזהומי בשביעית פותר הירושלמי דמשנתנו כרבי וברייתא כרבנן, ע"ש (ויש קצת בלבול בלשון הר"ש ועי' בהגהת הר"י לנדא).

ג. בענין קיטום

ובמה שאמרה המשנה דקוטמין את הנטיעות, עי' ר"ש דפירש בערוך אפר תרגומו קטמא, ויש מפרשים שוברי' הראשים כמו נקטם ראשו: וכן הוא בפ' מהר"י במלכ"צ, וקוטמין אותו, פי' באפר כדי שלא יבשו מלש' עפר וקטם, ויש אומ' חותכין את הנופות היבשין מן האילן. וכן פירש הרע"ב, וקוטמין אותו, י"מ לשים בשרשיהם אפר, תרגום אפר קטמא. וי"מ שובר הראשים, כמו נקטם ראשו [סוכה כט ב]: ועי' תויו"ט דשני הפירושי' הם בערוך ערך זבל:

ועי' פי' הרא"ש שם, וקוטמין, פירש בערוך מכסין השרשין באפר לשון קטמא, ולא נהירא דהיינו מאבקין דלעיל (מ"ב), ונראה שחותך ראשי הענפים כמו נקטם ראשו, ע"ש. וכן פירשו הר"ש והרע"ב שם (מ"ב) מאבקין, שרשים המגולין מכסין אותו באבק: ובפי' הרא"ש שם מאבקין, מכסין בעפר שרשים שנתגלו בחורף: וכן פרש"י במו"ק (דף ג.) ד"ה מאבקים, ששרשיו נראין ומכסין אותו באבק:

ד. אולם הר"מ בפיה"מ שם כתב מאבקין, מפזרין עליהן אבק וזה מועיל לקצת אילנות, ע"ש. וקצת משמע דמיירי על האילן עצמו ולא על השרשים. וכן נראה בדברי הרמב"ם (פ"א ה"ה), ולא יאבק את צמרתו באבק, ע"ש.

וכן כתב בציון ההלכה (אות נח) בשם הפאת השולחן דצמרתו היינו הגזע שלו דהיינו כל האילן, ע"ש. וכן מצאתי במלאכת שלמה (מ"ד) דהרמב"ם ז"ל מפרש דמאבקין בצמרת האילן וקוטמין בשרשים, היפך דברי רש"י מו"ק. וע"ש בצה"ל שהעיר מקרא דחזקאל ל"א ובין עבותים היתה צמרתו מתרגמינן שלח שרשוהי אבל שם י"ז צמרת הארז מתרגם עוברתא דארזא והיינו הענף וכן פירש"י שם, וצ"ע ע"ש.

ומ"מ בדרך אמונה (ס"ק לז) כתב ולא יאבק את צמרתו בעפר, היינו שרשים המגולים מכסין אותם באבק ועפר, והאבק הזה נעשה טייט עם הזמן ומשביח האילן (ר"ד ערמאה וכנראה דקשיא לי' למה אין זה אוקמי אילנא ולפמש"כ בשם החזו"א א"ש, צה"ל נט), וע"ש עוד כמה פירושים.

והנה כאן בפיה"מ (מ"ד) כתב הר"מ, וקוטמין אותו, הוא שיגזז את ראשי הענפים אם היה צריך לכך, או ישים אפר על אילנות שדרכן בכך.

כך הוא בתרגום הרב יוסף קאפח אולם בדפוסים שלנו לא הזכירו הפירוש השני או ישים אפר על אילנות וכו', והיה נראה דהוא משום דיש להקשות על פי' זה דהיינו מאבקין, וכמו

שהעיר בפ' הרא"ש. שוב ראיתי במלאכת שלמה (מ"ד) שהרמב"ם ז"ל מפרש דמאבקין בצמרת האילן וקוטמין בשרשים, ע"ש. אולם לא ראיתי שום רמז דכך היה מפרש הרמב"ם ההיא דקוטמין.

ה. בענין השקיה

ושם במשנה, ומשקין את הנטיעות עד ראש השנה, רבי אלעזר בר צדוק אומר אף משקה הוא את הנוף בשביעית אבל לא את העיקר.

ופי' הר"מ בפיה"מ, ומשקין אותן, הוא שיתן המים על ראש הנטיעה והוא יורד על כולה ומשקה אותה. אמר ר' אלעזר בר' צדוק שזה מותר אפילו בשנה השביעית עצמה. ונוף, הוא ראש האילן, כלומר הענפים והעליון, ועיקר, גזעו. ואין הלכה כר' אלעזר בר' צדוק.

וכן כתב הרע"ב דאין הלכה כרבי אליעזר בר' צדוק, אלא אסור להשקות האילן בשביעית בין על הנוף בין על העיקר:

וביאר הר"ש והרא"ש טעמא דרבי אלעזר בר צדוק אומר דמשקה את הנוף אבל לא את העיקר משום שצריך לשנות ולא יעשה בשביעית כשאר השנים.

ו. ועי' ר"ש שהביא דברי הירושלמי, תני רבי יוסי בן כיפר אומר משום ר' אלעזר בן שמוע ב"ש אומרים משקה על הנוף ויורד על העיקר וב"ה אומרים משקה בין על הנוף בין על העיקר. פירוש הך ברייתא בערב שביעית איירי עד ר"ה דקתני רישא בתוספתא (פ"א) משקין את הנטיעות עד ראש השנה והדר קתני ר' יוסי בן כיפר אומר ומסיים בה אמרו להן בית הלל לבית שמאי אם אתה מתיר להן מקצת תתיר להן את הכל ואם אין אתה מתיר להם את הכל לא תתיר להם מקצת:

נמצא לפי ב"ה דבערב שביעית מותר להשקות אף את העיקר. וכן סתם הרמב"ם (פ"ג ה"ט), ומשקין אותם. וכתב הדרך אמונה (ס"ק עב), ומשקין אותן, אף על העיקר. ועי' ציון ההלכה (אות קמד), שהוא מהחזו"א שביעית סי' י"ז סקכ"א ולא כמש"כ רבנו בפיה"מ.

ולכאורה היה נראה לומר דאין שום סתירה דבפיה"מ פירש כן הר"מ בדברי ת"ק דמשקין אותן, הוא שיתן המים על ראש הנטיעה והוא יורד על כולה ומשקה אותה, משום דהבין הר"מ דראב"צ לא אתא לפלוגי את"ק אלא דהוא סבר דלא רק בערב שביעית מותר להשקות באופן זה אלא אף בשביעית עצמה. וע"כ ת"ק כב"ש שלא התירו בערב שביעית אל באופן זה. ולעולם לענין הלכתא קיי"ל כב"ה שהתירו בערב שביעית להשקות אף את העיקר.

אולם מזה שסיים הר"מ דאין הלכה כר' אלעזר בר' צדוק, משמע דהלכה כת"ק. וא"כ אף בערב שביעית אין להשקות אלא על הנוף ולא על העיקר. וזה סותר דברי הרמב"ם בהלכות שסתם דבערב שביעית משקים אותם משמע אף על העיקר כמו שביאר הדרך אמונה.

ז. ובמשנה ריש מו"ק (דף ב.), משקין בית השלחין במועד ובשביעית וכו'

ואין זה סותר הא דמשמע במשנה בשביעית (מ"ד) שיש איסור השקיה בשביעית, וכמו פסק הרמב"ם (פ"א ה"ח), דעד כאן לא התירו במשנה אלא בבית השלחין דהוי לאוקמי אבל בבית הבעל אסור.

וכן פסק הרמב"ם (פ" ה"ח), דמשקין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזריעה שצמאה ביותר. וע"ש בדרך אמונה (ס"ק סח וסט). ולענין שדה אילנות עי' ברמב"ם שם כמה פרטים.

ועל ציון ההלכה (אות קמב) שהביא דברי התו"ט ריש מו"ק דדעת רש"י והרע"ב דגם בית הבעל מותר להשקות בשביעית, ובמאירי הביא ג"כ דעה זו ודחאה, ועל תוס' מו"ק (דף ב.) ד"ה מושכין דדעתן דבאילנות מותר גם להשקות את כל השדה בכל אופן:

ח. השקיית שדה ממי גשמים בשביעית

והנה במשנה שם ריש מו"ק (דף ב.), משקיין בית השלחין במועד ובשביעית בין ממעיין שיצא בתחילה בין ממעיין שלא יצא בתחילה אבל אין משקיין לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון (משום דאית ביה טירחא יתירא כדמפרש בגמרא, רש"י וכו'),

והנה דין זה מובא ברמב"ם הל' יו"ט (פ"ז ה"ב) לגבי המועד, משקיין בית השלחין במועד אבל לא בית המשקה, שאם לא ישקה בית השלחין והיא הארץ הצמאה יפסדו בו האילנות שבה, וכשהוא משקה אותה לא ידלה וישקה מן הברכה או ממי הגשמים מפני שהוא טורח גדול. אבל משקה הוא מן המעיין בין שהיה בין שיצא לכתחלה ממשיכו ומשקה בו וכן כל כיוצא בזה.

אבל בהל' שמיטה (פ"א ה"ח) הזכיר הרמב"ם רק את הדין הראשון של המשנה דמשקיין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזריעה שצמאה ביותר, ולא את הדין השני ע"ש. ונראה דס"ל להרמב"ם דסיפא דמתני' אבל אין משקיין לא ממי הגשמים ולא ממי קילון וכו', לא קאי אשביעית אלא אמועד בלבד, וכן משמע ברמב"ם בפיה"מ שפירש כל המשנה על עסקי חוה"מ. ועל גם במאירי דפירש לסיפא דמתני' לענין חוה"מ ולא לענין שביעית וכן משמע בר"ן (דף א.) וכן הוא להדיא בחידושי הר"ן דאמועד קאי, ע"ש.

וכן הוא להדיא בירושלמי מו"ק (פ"א ה"א) ושביעית (פ"ב ה"ז), לא שנו אלא במועד הא בשביעית מותר, מה בין שביעית מה בין מועד, שביעית ע"י שהיא מותרת במלאכה התירו בין דבר שהוא טריח בין דבר שאינו טריח, מועד ע"י שהוא אסור במלאכה לא התירו אלא דבר שהוא אבד ובלבד דבר שאינו טריח, ע"ש.

ט. אבל הריטב"א כתב בריש מו"ק ד"ה ובשביעית, דמלישנא דמתניתין לא משמע כלל דקאי רק אמועד וכל כי האי גוונא הוה ליה לפרושי בש"ס, אלא ודאי מתני' כפשטה, ואע"ג דמדאורייתא תולדות שרו והשקאה תולדה, חכמים אסרו תולדות בדבר שאינו אבד ואסרו ג"כ בדבר האבד דבר של טורח עשאוהו כעין חולו של מועד בדבר זה וכו', ע"ש. ונמצא לשיטת הריטב"א שהבבלי פליג אירושלמי בדין זה.

וכך נראה לדייק מרש"י (שם דף ג.) ד"ה לא יקשקש תחת הזיתים ולא יעדר כו', ואם תקשי הא אסר עידור לעיל, קא תריץ לקמן (דף ד:) בעוגיות הא בחדתי והא בעתיקי והוא הדין לעידור, ע"ש. והנה מה שחילקה הגמרא (דף ד:) בעוגיות בין בחדתי לעתיקי הוא לענין מועד דבחדתי איכא טירחא יתירא אבל עתיקי שכבר היו לו שם עוגיות ונסתמו מותר לחזור ולחופרן בחולו של מועד, כמו שפ"י שם רש"י ד"ה הא בחדתי, ומבואר דס"ל לרש"י דגם בשביעית לא התירו אלא עבודה שאין בה טורח אבל כל שיש בה טורח אף בשביעית אסור.

וכן הוא בחל' הריטב"א שם ד"ה מה זריעה מיוחדת, וא"ת והלא מנכש ומשקה כי הדדי נינהו והכא אסר לנכש אפילו מדרבנן והיכי שר' במתני' השקאה, יש מתרצין דברייתא בבית הבעל ולא נהיר, והנכון דנכוש טרחא רבה וכהשקאה דקילון דמיא, ע"ש.

י. אלא שצ"ב לפי זה מדברי הגמרא (שם דף ד:), ר' אלעזר בן עזריה אומר אין עושין את האמה, בשלמא מועד משום דקא טרח אלא שביעית מאי טעמא, פליגו בה רבי זירא ורבי אבא בר ממל, חד אמר מפני שנראה כעודר (לצורך שביעית שהרי חופר כעודר, רש"י) וחד אמר מפני שמכשיר אגפיה לזריעה (כשחופר האמה ומניח העפר שבאמה על שפת האמה מתקן אגפיה לזריעה דעביד לה ארעא רכיכא, רש"י), ע"ש. וצריך ביאור קושיית הגמרא מעיקרא הא בשביעית נמי אסור משום דאיכא טירחא.

ותירץ לי מו"ר הרה"ג רבי יוסף סויצקי שליט"א, דהריטב"א סובר דאין לאסור עבודה של טירחא בשביעית אלא כשטורח בעשיית המלאכה עצמה כגון כשמשקה השדה ממי גשמים ע"י דליים דבזה נותן חשיבות למלאכת השקאה בשביעית ואסור, אבל טירחא בעשיית האמה אין לאסור כיון שאינו טורח בהשקאה עצמה אלא בעשיית האמה וטירחא בשביעית לא נאסרה, ואחר שנגמרה האמה ממילא באים המים ומשקים את השדה ואינו טורח בהשקאה, ומשו"ה אין לאסור בשביעית מצד הטירחא בעשיית האמה אלא כמו שמתרצת הגמרא משום עודר או שמכשיר אגפיה לזריעה, ודו"ק.

ומ"מ עי' דרך אמונה (פ"ג ס"ק סט), שפסק דמותר להשקות בית השלחין בשביעית אפי' ממי גשמים וממי קילון. ועי' ציון ההלכה (אות קמב), דכן כתב החזו"א סי' טז סקי"ד וסי' כ"א סקי"ז, וכ"ה במאירי ריש מו"ק, ודלא כהריטב"א ונמוק"י דמחמירין בזה.

סיכום הדברים בענין השקיה:

- א.** מותר להשקות בחולו של מועד רק ממעיין ולא ממי גשמים כיון דאיכא טירחא טובא.
- ב.** לענין שביעית נחלקו הראשונים אם משקין אף ממי גשמים או רק ממעיין כמו בחולו של מועד ודעת הרמב"ם דבשביעית משקין אף ממי גשמים ולא חיישינן לטירחא. וכן הוא להדיא בירושלמי.

ביאורים והערות על סדר הרמב"ם הלכות שביעית

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל

פרק ראשון

הלכה ו. אין מציתין את האור באישת הקנים מפני שהיא עבודת קרקע. ואין מלמדין את הפרה לחרוש אלא בחול. ואין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים. ושורין את הזרעים בשביעית כדי לזרען במוצאי שביעית. ומקיימין האלווי בראש הגג אבל אין משקין אותו.

כתב הרש"ס, שכיון שהוא אילן סרק לעצים או להסקה, אין נטיעתו אסורה, דלא אסיר אלא אילן מאכל דכתיב שדך לא תזרע כו'. ולפ"ז אתי שפיר מ"ש הירוש' סמוך לו "וכן היה רשב"ג אומר נוטעין אילן סרק בשביעית", כלומר לשיטתו אילן.

אמנם בתוספ' פ"ג הי"א "רשב"ג אומר מותר לאדם ליטע אילן סרק כדי לעשות סייג בשביעית", א"כ דוקא לסייג שרי ולא לעצים, אע"פ שאין בעצים קדושת שביעית, כדמסיק בסוכה מ' ע"א, היינו משום לכם דומיא דלאכלה שהנאתו וביעורו שוה, יצאו עצים שהנאתן אחר ביעורן, ואינו ענין כלל למלאכות זריעה וחרושה וזמירה. רק נטיעה לסייג שרי,

א. הצתת האור בחישת הקנים כתב רבינו שהיא עבודת קרקע, משמע שהיא מלאכת חרישה או זריעה [כמ"ש בריש ה"א שלזריעה קורא רבינו עבודת קרקע, ולזמירה עבודת האילן]. והרש"ס ז"ל הביא ירושלמי בשבת [פ"ז ה"ב] שמלאכת חרישה היא, ששורף הקנים הדקים לשמור כח האדמה להוציא הקנים הנשארים עבים ובריאם. ולפ"ז תלוי בפלוג' דרבה ורב יוסף במנכש, בריש מו"ק, שהוא ג"כ מוציא העשב הרע כדי שהעשב הטוב יקבל כח יותר, כמ"ש שם רש"י. ועי' בהל' כלאים פ"א ה"ב, והל' שבת פ"ח ה"א, ובכס"מ שם ה"ב.

ב. בטעמא דרשב"ג [בירושלמי פ"ד ה"ד] שמתיר להצית את האור בחישת הקנים,

משום שהוא כבונה גדר, וכמידל בזתים וזומר לעצים, דשרי. ואתמר התם בתוספ' ה"י "הקוצץ בקנים ה"ז מגביה טפח וקוצץ, רשב"ג אומר מקום שנהגו לקוצץ יחתוך" כו', הרי שגם באילן סרק אוסר מלאכה כדרכו. [והרש"ס נראה שאינו גורס שם רשב"ג, אלא רבי יהודה. כמובא שם בשנו"ס].

ומסתבר שטעמו בזה הוא משום שהמצית את האור בקנים הוא שינוי, שהנהוג הוא לגזום ולחתוך ולנכש קצת קנים כדי שיגדלו השאר, אבל המצית אור אינו מכוון היטב, והוי שינוי. וכן הנוטע לסייג, הוא בשינוי גדול, כמו שנבאר.

ובהשקפה ראשונה י"ל שגם הנוטע עץ מאכל לסייג שרי רשב"ג, אלא דאמאי דתנן בריש ערלה הנוטע לסייג פטור מן הערלה, אמתר בירוש' "תני רבן שמעון בן גמליאל אומר בד"א בזמן שנטע לסייג ולקורות ולעצים דבר שהוא ראוי להם, נטע דבר שאין ראוי להם חייב". א"כ סובר שמחשבת סייג אינה אלא בעצים שדרכן לסייג. עוד מבואר שם שהנוטע לסייג אינו פטור אלא באופן שניכר שניטע לסייג, שמקום הסייג מוכיח עליו, או שנוטעם רצופין. ע"ש. ומסתבר שגם בשביעית לא שרי רשב"ג אלא כשנוטע רצופין או במקום שמוכח שהוא לסייג, שהוא שינוי גדול מדרך הנוטעים לנוי ולעצים כו', ולא די בנטיעת עץ אחד במחשבה לסייג כו'.

וארווחנא בזה ליישב קו' מרן החזו"א ז"ל בסי' י"ט אות כ', וז"ל: "ותימא דרשב"ג אמר נוטעין אילן סרק בשביעית, והכא [ירוש' ד, ה] מצריך לשנות בקציצת קורות". וכונתו שקציצת קורות הוא נמי אילן סרק, וקציצתן היא תולדה דנוטע. ולהאמור נראה דלא שרי רשב"ג אלא ברצופין, שמוכח שנוטע לסייג, וכבר הוא שינוי גדול, כאמור.

ג. אין מלמדין את הפרה לחרוש אלא בחול כו'. כתב הרש"ס [בירושלמי פ"ד ה"ג], אע"פ שדבר שאינו מתכוין הוא, שאינו רוצה אלא ללמד את הפרה כו' אסור. גם להלן בהלכה י"ט מבואר שדבר שאינו מתכוין בשביעית אסור, לכן המבקע בזית לא יחפהו בטיט אלא בקש, אע"פ שאינו מתכוין להשביח כלל, אלא לשמור שלא יכנסו מזיקים במקום הביקוע, אעפ"כ כיון שהטיט גם משביח, אסור לחפותו בטיט. וכן מבואר מדברי התוס' בסנהדרין כ"ו ע"א ד"ה לעקל, שלא די במה שכוונתו לצורך עקל בית הבד, וצריך שיזמור באופן שקשה לכרם. וכן כתבו להדיא במו"ק ריש דף י"ג, שכיון שבשביעית לא בעינן מלאכת מחשבת, גם אינו מתכוין, דעביד בארעא דחבריה, אסור. ע"ש. ועי' ברא"ש בשבת פי"ד סי' ט', שכתב שאינו מתכוין בשאר איסורין פרט לשבת לכ"ע אסור. ע"ש.

אמנם מהרי"ט ז"ל בח"א סי' פ"ג כתב על דברי התוס' בסנהדרין הנ"ל, שלא הצריכו שינוי כזה אלא משום שאינו מוכח שכוונתו לעצים, ולכן אמר להם ריש לקיש הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות, אבל במילתא דמוכח שאין כוונתו אלא לצורך מה שקוצץ ולא חייש אמאי דגדלי אחר כך ודאי שרי, דתנן בפרק רביעי "המזנב בגפנים והקוצץ קנים רבי יוסי הגלילי אומר ירחיק טפח, רבי עקיבא אומר קוצץ כדרכו", אלמא כל שאינו מתכוין לכך אע"פ שגורם זימור שרי. עכ"ד.

וקשה הא נתבאר שגם אינו מתכוין אסור, ובתוס' במועד קטן דף י"ג הנ"ל מבואר להדיא שאינו מתכוין, כגון דעביד בארעא דחבריה, אסור בשביעית. ע"ש. ונראה לענ"ד שזהו עיקר טעמם גם בסנהדרין, ולכן הצריכו שיהיה קשה לגפן.

אמנם הראיה שהביא מהרי"ט מהמשנה בפ"ד מ"ו, המזנב בגפנים ר' יוסי אומר

ירחיק טפח, ור"ע אומר קוצץ כדרכו, ומפרש שם רבינו ז"ל בפיה"מ שלר' יוסי מרחיק טפח משום שצריך שינוי, ולר"ע אין צריך שינוי כשאינו מתכוין לזמור. ע"ש. היא ראייה גדולה.

ואין לומר שמזנב אינו מלאכה דאורי' לפי שאינו זומר בדקדוק, לכן אינו מתכוין שרי, אבל חרישה וזמירה [הנדון בתוס' בסנהדרין הנ"ל], שהם מלאכות דאורי', גם אינו מתכוין אסור, שהרי במו"ק מדובר בשדה שנטייבה או נדיירה, שהוא יפוי קרקע, והוא תולדה דחורש, ועל זה כתבו התוס' שגם בארעא דחבריה אסור, וכן המבקע בזית כו' אינו אלא דרבנן.

ונראה שבנדון מהרי"ט, במי שקוצץ ענפים לאכילה וממילא גדלים אחרים, שפיר אתי עלה משום שדבר מוכח הוא שאינו מתכוין להצמיח כו', ועדיף טפי מעביד בארעא דחבריה, שזה שקוצץ ענפים לאכילה או להסקה, עושה מלאכה המותרת, ולאכלה כתיב, ואין לו להשגיח אם ממילא מצמיח. ולא דמי לאינד, שהם מצד עצמם מלאכות אסורות, אלא שאינו מתכוין למלאכה, [ויכול לעשות באופן אחר, כגון המבקע בזית לעצים, אם בא למנוע קלקול, יכול לחפותו בקש, וישג התוצאה הרצויה, ורבים עושים כד, והמחפהו בטיט, גם אם אינו מכוון לתועלת אלא לחפות בלבד, מ"מ משיג בזה גם תועלת והשבחה לאילן ללא צורך, ויכול למנוע השבחה זו בלא נזק. וכן מי שרוצה ללמד פרתו לחרוש, יכול ללמוד בחולות, ולהשיג התוצאה הרצויה, ואי"צ ללמוד בשדה], אבל לקטוף פירות או עלים לאכילה כדרכו, אי אפשר להימנע מזה, ולכן תלוי בכונתו, ואם אינו מתכוין להצמיח, אין זה מלאכה אסורה כלל. וכן המזנב בגפנים והקוצץ קנים לעצים, אין זה מלאכה כלל, אם אינו מכוון להצמיח, לפי שדרך הקוצצים לעצים וכדו', לזנב

ולקצוץ קנים. וכעין זה כתב המגיד משנה בהל' שבת פי"ב ה"ב, לגבי מכבה גחלת של מתכת וקוטם קיסם, שאם אינו קוטם לחצוץ בו שינוי, אין זו מלאכה כלל. ע"ש. [ולהלן הלכה כ"א כתבנו בס"ד מהו המזנב בגפנים, ומדוע מותר ללא שינוי כו'. ע"ש].

והחזו"א ז"ל בשביעית סי' י"ט אות י"ד כתב שאין כוונת התוספות בסנהדרין שצריך לעשות באופן שיהיה קשה לעץ, אלא כל שאינו זומר בדקדוק של זמור, הגם שהוא ודאי מצמיח, מ"מ כיון שאינו זומר בדקדוק יש בו גם צד חסרון ונזק לפירות. ולכן סובר ר"ע שאין צריך שינוי אחר, ודי במה שאינו זומר בדקדוק, וזהו שאומרת הגמ' הלב יודע אם לעקל כו', כיון שאינו ניכר כו"כ אם זומר בדקדוק או לא. ע"ש.

ונראה שכונתו לומר, שאכן אינו מתכוין אסור, אבל כשאינו זומר בדקדוק, יש בו נזק במידת מה, ואינו פסיק רישא שייטיב לכרם, לכן שרי. שאם כונתו לומר שלהתוס' אינו מתכוין שרי, הרי מהתוס' במועד קטן מבואר להדיא שאינו מתכוין אסור. אמנם החזו"א שם אות ב' הקשה על דברי התוספות במו"ק מהא דהקבלן מביא מכל מקום. ובסל' י"ח אות ו' הוכיח שאינו מתכוין שרי מהא דאמר' בירושלמי בשביעית פ"ד ה"ד דרשב"ג מתיר לחרוש בשדה כדי ללמד הפרה. ע"ש. וק"ל ממקום שבא, הא ת"ק אוסר ללמוד חרוש בשדה כל עיקר. ופסק רבינו כת"ק. ובמקו"א כתבנו באורך יותר על דבריו בס"ד.

ומה שנראה כסותר לדברי מהרי"ט מהקוצץ בתולת שקמה, שצריך לשנות, כלהלן הל' כ"ב, אינו אלא משום שדרכם היה לקצוץ במקום ידוע, על מנת לגדל ולהשביח את האילן, כלשון רבינו שם בהלכה כ"א. עש"ה. ודוק.

ד. ואין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר. משמע מכאן שגם עציץ שאינו נקוב נהוג בו שביעית, שאם מדובר בנקוב, הי"ל לומר אין בודקין את הזרעים בקרקע כו', שהרי עציץ נקוב מלא עפר הרי הוא כקרקע לכל דבר. ויש לדחות, דרישא אגב סיפא קתני, ובסיפא אתא לאשמועינן שריותא דעציץ מלא גללים, דאפ"ל בנקוב שרי, כמ"ש הרדב"ז ז"ל. ועי' בחזו"א סי' כ' אות ב' וסי' כ"ב ס"ק א'.

וראיתי במעשה רוקח כאן שנחלק בזה עם הרב נחפה בכסף, וכתב וז"ל: "ואין בודקין את הזרעים בעציץ וכו', הכי איתא בירושלמי פ"ד, ומדלא חילקו משמע דבין נקוב בין שאינו נקוב קאמר, וראיתי בשו"ת נחפה בכסף סי' ה' שהבין בפשיטות דדוקא בעציץ שאינו נקוב קאמר, דאי בנקוב היכי שרי במלא גללים, הא כיון דהוי נקוב יונק מן הקרקע ואסור וכו' עיין שם. ואין זה הכרח כלל, דיניקה מן הקרקע לא נאסרה ולא עבודת קרקע היא, ואדרבה סתם עציץ נקוב הוא כדי שיצאו ממנו המים המיותרים כנוהג שבעולם, אלא דמשום היכר וזכרון לשביעית לא רצו להתיר במלא עפר והצריכו שינוי".

נראה שמחלוקתם בזה היא אם גוף האדמה שבעציץ הרי היא כקרקע, או רק השרשים יונקים מן הקרקע, להנח"ב כל העציץ כמחובר, גם הקרקע שבו, ע"כ עבודה בו אסורה מן הדין, ולהמעש"ר, אינו אלא יונק מהקרקע ואין בו איסור זריעה מן התורה, לכן כתב שגם בנקוב מיירי. [וכבר דנו בזה רבים, בגדר נקוב, אם גם קרקע העציץ היא כארץ, וכתבתי בזכרונותי לפני זמן בקצרה: הנקיבה אינה עושה את קרקע העציץ כמחובר, אלא את השתילים בלבד, כדמוכח בגיטין כ"ב ע"א. שו"ת נחלת דוד סי' י"א אות ג'. וראה בזה במנחת שלמה ח"א סי' מ' וח"ג

סי' קנ"ז שכתב שקרקע העציץ כתלוש. וע"ע אהלי יהודה הכהן מע' עציץ, ואפיקי ים ח"ב סי' מ"ג, ושמע שלמה למורינו גרשמ"ע שליט"א ח"ב סי' י"ב (נדפס גם בכרם שלמה א, ו), דחה דברי המנח"ש. ולפ"ר סוגיית גיטין בעציץ שיש בו זרעים שלא השרישו ונופו בחו"ל, לדעת הרמב"ם בהל' תרומות סוף פ"א, שפרשו דלא כרש"י אלא כפשט הסוגיא שלא השרישו כלל ונופו של עציץ בחו"ל, משמע שגם העציץ כולו נדון כקרקע, אחרת אין לו מובן כלל].

ומה שכתב המעש"ר שיניקה לא נאסרה ואינה מלאכה כו', דבר סברא הוא ומוקים אנפשיה, אפ"ל נימא שעציץ נקוב העפר שבו ה"ה כקרקע, עכ"פ הפיכת עציץ מאינו נקוב לנקוב, אינו אלא שינוי בדין, שיניקה אינה מלאכה. וכעין זה כתב גם המנח"ש זצ"ל בכמה מקומות מספריו, שמוותר להוציא עציץ מהבית לגינה שלא לשם השבחה, אלא לפנות מקום [ואפ"ל אם כונתו לנוי הגינה עצמה], וכן מותר להכניס עציץ מחו"ל לארץ ישראל וכדו', ואע"פ שההופכו מאינו נקוב לנקוב בשבת, נדון כמלאכת זרע, בשביעית מותר, כיון שאינו אלא שינוי בדין הנטיעה, ולא עשה מעשה נטיעה בפועל, כל שאין כונתו לזריעה לית לן בה. ועי' מ"ש לעיל בהלכה ג' אות ב', אם מלאכות שביעית כמלאכות שבת.

ה. ומקיימין האלווי בראש הגג אבל אין משקין אותו

מלשון רבינו וביותר ממ"ש הכס"מ שאין דרך לזרוע בגג כו', מוכח ששביעית נוהגת גם בגדל בגג, אע"פ שאינו יונק מהקרקע, והרא"ש ז"ל כתב בתשו' כלל ב' סי' ד' שגג דינו כעציץ נקוב ולא כעציץ שאינו נקוב, משום שדרך לזרוע בו, והוכיח כן מהמשנה במעשרות פ"ה מ"ב בצלים שהשרישו בעליה טהרו מלטמא כו'. ואין

ספק שעיקר ראייתו היא מהסיפא של המשנה, שאומרת: "נפלה עליהם מפולת והן מגולין, הרי אלו כנטועין בשדה".

ומבואר בירושלמי במעשרות שם, מובא בר"ש וברא"ש בקצרה, ובריבמ"צ בארוכה, שברישא דוקא לענין טומאה כזרועין דמו כו', הא לשאר מיילי כתלושין דמו, וכחזקתן הם למעשרות ולשביעית, ולא נאסרו משום ספיחי שביעית. אבל אם נפלה עליהם מפולת, וכסתה את הבצלים והעלים מגולים, הרי זה כנטוע בשדה וחייב במעשרות ובשביעית כו'. וכן פי' רבינו שם בפיה"מ בקצרה. ע"ש. מבואר מזה ששביעית נוהגת בגדל בגג לכל מיילי, גם לענין איסור ספיחין.

ומ"ש מרן ז"ל בכס"מ כאן, שאין דרך לזרוע בגג, צ"ע ליישבו עם משנתנו זו ועם תשו' הרא"ש שכ' להדיא להפך, וכבר עמד בזה בס' תורת הארץ ח"ב [דפו"ח] עמ' רפ"א. ע"ש. ותירוץ ק"ק, אם הדרך לזרוע בגג, מה אכפ"ל שמין זה אין דרך לזרועו בגג כו', וזה לא שמענו שספיחין

ממין א' שעלו בשדה ממין אחר אין נוהג בהם איסור ספיחין.

ונראה שגג שדרך לזרוע בו, ודאי נוהג בו גם איסור ספיחין, אבל גג שדיברו בו רבינו והכס"מ הוא בגג כזה שאין הדרך לזרוע בו כלל, כגגות הבתים שלנו, והוא שפיר כעולה בשדה בור כו', כדלהלן פ"ד ה"ד.

אמנם צ"ב אי מאיסור ספיחין מיירי, מאי שטייה הכא, ואם משום סיפא "אבל אין משקין אותו", הא נמי טעמא בעי, כיון שאין בו איסור ספיחין אמאי אין משקין אותו כדי לקיימו. ועל פי האמור, שמדובר בגג שאין דרך לזרוע בו, יתכן, שכל זמן שאינו משקה אותו, הרי זה בכלל עלו מאליהו בשדה בור, ואין בהם איסור ספיחין, אבל אם משקה אותו, כל מה שמוסיפין הרי הם מכאן ואילך כגדולין שנזרעו. והגם שהגדל בשדה בור ושדה ניר וכו' משמע שמותר להשקותו, היינו משום שלא גזרו בהם כלל, מהטעם המבואר שם, אבל הגדל בגג משעה שמשקהו שוב אינו דומה לשדה בור. וצ"ע.

בגדרי איסור סחורה

שאלה א: בחורים נסעו בשנת השמיטה לקברי צדיקים בצפון, ותם הכסף באמתחתם. האם יכולים ללקוט פירות הקדושים בקדושת שביעית משדה שהשמיטו הבעלים, ולמכור את הפירות, כדי שיוכלו להשתמש בכסף להוצאות הדרך ולקניית מזון?

שאלה ב: ראובן עורך שמחה בביתו בשנת השמיטה, ונצרך לפירות. לצורך כך הוא שילם לשמעון 1000 שקל, וסיכם אתו שבתמורה ילקט עבורו פירות שביעית ששוויים כסכום זה. האם מותר לשמעון להביא לו את הפירות, ומה דין הכסף? והאם אפשר שהמלקט יביא בתחילה את הפירות ואח"כ ישלם לו?

* * *

הקדמה: מדיני ההנהגה בפירות שביעית נאמר גם שאסור למוכרם כסחורה, וכן אסור לפרוע בהם את חובותיו, כפי שדרשו חז"ל (ע"ז סב ע"א) מהפסוק (ויקרא כה, ו): "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה...", ודרשו "לאכלה ולא לסחורה".

אמנם, הוזכרו מספר אופנים שבהם ניתן למכור פירות: א. במשנה (שביעית פ"ז מ"ג) מבואר שאם לקח פירות לעצמו והותיר מותר למוכרם [וכן הדין לכאורה כשליקט או קנה והתברר לו שאינו צריך אותם, שמותר למכור, ראה שם במשנה ד. אמנם ראה מהריק"ץ להלן]. ב. אם הוא מלקט ובנו מוכר על ידו מותר למכור (משנה שם). ג. מותר [לדעת רוב המפרשים] לתת לפועל כסף, ובתמורה יביא לו הפועל פירות הקדושים בקדושת שביעית בשווי הכסף, אע"פ שהפועל קונה את הפירות לעצמו, ונותנם לבעלים (משנה בפ"ח מ"ד). ד. מותר לקנות דברי מאכל שאינם קדושים תמורת פירות שביעית [עפ"י הרמב"ם בפיה"מ בפ"ח מ"ד, וכמו שכ' הרש"ש שם: "מה לי דמי שביעית, ומה לי פירות שביעית עצמם", וכבר קדמו הרמב"ן וכתב כן בע"ז סב.]. ה. וכן מותר לקנות דברי מאכל, ולהתחייב שכשילקוט פירות שביעית הם יהיו דמי התשלום (משנה פ"ח שם). ו. מותר לאדם למכור את מה שהוא ליקט עם מה שחבירו ליקט, או מה שלקטו הוא ואחיו, אבל אם הם חמישה שותפים ואחד מהם מוכר, אסור (תוספתא, מובאת בר"ש שם. וראה להלן בביאור ד"ז). ז. מי שהתערבו לו פירות שביעית בפירות תרומה יכול למכרם לכהן (סנהדרין כו.).

וצ"ב מהם גדרי האיסור וההיתר. להלן נדון בשיטות הראשונים העיקריות, והעולה לדינא [לא הרחבנו בשיטת רש"י שאיסור סחורה הוא משום ביטול מצות הביעור שכבר דנו והקשו הראשונים, ולא הובאה להלכה. וכן לא הרחבנו בשיטת הרמב"ן וסיעתו שהגדירו איסור סחורה כשמוציא פירות שביעית ותמורתו לא נתפס בקדו"ש, דהוא דין נוסף בסחורה].

כל האמור במאמר זה הוא במכירה רגילה, ולא נדון כאן על מכירה בהבלעה, או באופנים אחרים.

א. שיטת התוס' - בתוס' בע"ז (סב. ד"ה נמצא) כ' בשם ר"י שהסחורה האסורה היא לקנות הרבה פירות יחד ולהוליכם ממקום הזול למקום היוקר, אבל ללקוט ולמכור על יד כדי לקנות דבר אכילה מותר. ומשמעות על יד לפי"ז לכאורה היא שמוכר מעט או שמוכר במקומו, אך המשמעות היא אחת, שמטרתו אינה לסחור אלא לצורך מאכל. ולשיטה זו גם האב יכול למכור מעט, וא"כ מה שנקטה המשנה בשביעית שבנו מוכר הוא לאורחא דמילתא. וראה בהמשך התוס' בתירוץ השני ששוים דיני לוקח ומוכר בזה ללקוט ומוכר. אמנם בתירוץ הראשון כתבו שמתניתין בלוקט דווקא, ומותר למכור על יד אבל לא בשוק. ולפי זה דווקא בלוקט כן הוא, אך לוקח חמור יותר. וצ"ע במה חמור הלוקח, והרי מותר לקנות מעט ולמכור במקום. ואפשר שבלוקח יהיה אסור לתי' זה אפילו מעט, או שמא גם לפי תי' זה אין נפ"מ לדינא בין לוקט ללוקח, ואכ"מ.

והנה בדברי התוס' מוזכרים מספר סיבות מ"ט יש איסור סחורה: משום שמלקט הרבה יחד, ומשום שמוליד ממקום הזול למקום היוקר, ומשום שמוכר להשתכר ולא רק לקנות בו דבר אכילה. ויש לעיין איזו סיבה מהן היא המכריעה לפי התוס' לאיסור סחורה, ומה הדין בבעל משפחה גדולה שמלקט הרבה ומוליד ממקום הזול למקום היוקר כדי לקנות דברי מאכל, וכן להיפך, כשמוליד קצת אך עושה כן להרווחה, וכן הקונה מעט אלא שהרווח מרובה, וכדומה. ואפשר לבאר שההגדרה לפי תוס' היא שנאסרה פעולה שהיא צורת ודרך סחורה, ולכן ייאסר לקנות הרבה ולמכור במקום היוקר אף שעושה כן כדי לקנות אוכל. אולם נראה יותר לבאר שכונת התוס' היא שמאחר שהתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה, אם מטרת המכירה נעשית להכנת אכילה, בין אם מקבל בתמורה דבר מאכל, ובין אם מקבל כסף כשמטרתו להשיג דבר מאכל, דהיינו שמוכר קצת שע"כ יהיה לו מידי דאכילה, מותר, אבל כשמוכר הרבה אין מטרתו להשיג במעשה זה מאכל, והמכירה אינה מוגדרת כפעולה להשגת מאכל, אלא להרווחה ולמסחר, אין זה נקרא "לאכלה", אע"פ שהמעוץ שמקבל בתמורה נתפסים בקדושת שביעית, ואינו יכול לקנות בהם אלא דבר מאכל ולאוכלו לפני סוף זמן הביעור, אעפ"כ אין עיקר מטרתו להשיג מאכל, ואינו בכלל לאכלה. ומש"כ התוס' שכעין זה האיסור לפרוע חובו בפירות שביעית, היינו שאף שע"י שיפרע חובו בפירות שביעית הוא גורם שישאר בידו כסף לקנות אוכל, אולם אין מעשה פריעת החוב יוצר מידי דאכילה, ובפירות האלו לא השתמש לאכלה, אף שבאופן עקיף ייגרם לו שיוכל לאכול.

והנה בתוספתא המובאת בר"ש (בשביעית פ"ז שם) מובא שיכול למכור את שלו ואת של חבירו, וכן חמישה אחים שלקטו יכול אחד למכור הכל, אך בשותפים שלקטו לא יכול למכור. ויש להבין כיצד מתבאר דין זה לפי התוס', אם מוכר מעט - מותר, ואם מוכר הרבה - אסור. וצ"ל שממירי שלכל אחד יש מעט, ואם אינם שותפים יכול למכור אף שביחד יש הרבה, דמ"מ הם כמכירות נפרדות, אבל שותף הוא כמוכר הרבה. אלא שצ"ע שהרי אף שמוכר הרבה מ"מ חשיב לאוכלה, מאחר שמספר הנפשות גדל בהתאם. ולכאורה מכאן ראיה למש"כ לעיל שלפי תוס' האיסור הוא בצורת המכירה, אם הוא דרך סחורה או לא, וכשהם שותפים ומוכר הרבה צורת המכירה היא סחורה, משא"כ כשמוכר לעצמו ולחבירו שהם שתי מכירות נפרדות. וצ"ע. עוד אפשר שהתוס' מבארים את התוספתא כפי שביארה החזו"א שביעית סי' יג סק"כ לשיטת הגר"א [השיטה הרביעית המובאת להלן, ע"ש שהבאנו דבריו והשו"ט. אכן דוק היטב שהחזו"א מקשה כיצד מתבארת התוספתא רק לשיטת הר"ש והגר"א, להר"ש שסובר שמלקט ע"מ למכור אסור לגמרי, ולפי הגר"א שלוקט למכור מותר לגמרי, ומשמע שלפי התוס' א"צ לתירוצו, ואפשר שלפי תוס' פירושו כמוש"כ],

העולה משיטת התוס' שמותר לקנות או ללקוט ע"מ למכור מעט לצורך מאכלו, ואילו כשמוכר הרבה במקום היוקר אסור. ואין הבדל בין אם הוא מוכר או בנו או אחר. ויכול למכור את שלו ושל חבירו או של אחיו, אך אם הם שותפים וביחד יש הרבה, אסור למכור.

ב. שיטת הר"ש – דעת הר"ש בביאור דין המשנה בשביעית פ"ז מ"ג שאסור ללקט פירות שביעית ע"מ למכור משום שהלקיטה צ"ל ע"מ "לאכלה" ולא למכור, אלא שאיסור זה נאמר רק על המלקט, ולכן מותר שבנו ימכור על ידו, כלומר במקומו בשוק. ונראה שלמלקט אסור למכור אפילו דבר מועט. והנה במלקט ובנו מוכר לכאורה יהיה מותר לבנו למכור אפילו הרבה, אמנם בחזו"א (שביעית סי' יג סק"ז ד"ה ומהא) כתב שללקוט ולמכור הרבה אסור, ע"ש.

ובר"ש מוסיף שאפשר שיש איסור נוסף בלוקח בזול ע"מ למכור ביוקר דרך סחורה. לשיטתו חמור איסור לקיטה מאיסור מכירה.

לשיטה זו מתפרשת הברייתא שאחד יכול למכור לו ולחבירו אפילו כשמוכר הרבה, ואף שאת מה שהוא ליקט אסור למכור, כאן מוכר את של חבירו ומבליע בזה גם את מכירת שלו [וראה בחזו"א שם סוס"ק כ שתמה כיצד היא הבלעה זו]. וגם בחמישה אחים שאינם שותפים יכול אחד למכור, ובהבלעה, ולא נימא שכשותפים הם והבלעה לא מועילה. ובשותפים שאחד מוכר א"א להבליע את שלו בשלהם, כיון ששותפות מוגדרת כתפיסה אחת, ולא שייכא הבלעה.

והנה במשנה בשביעית פ"ח מ"ד מובא שיכול לומר לפועל הא לך איסור ולקט לי בו ריק היום, והדמים קדושים בקדושת שביעית [כך ביארו רוב המפרשים. אמנם הרשב"ם במס' ע"ז והגר"א סוברים שאסור לעשות כן]. ומתבאר שמאחר שהוסיף את המילה "בו" מתפרשים דבריו שהתשלום אינו עבור הפעולה אלא עבור הירק, ונחשב כקונה מהפועל פירות בשווי האיסור. ולכאורה כיצד יכול הפועל ללקוט ע"מ למכור? התייח לשיטת התוס' הנ"ל צ"ל בפשיטות שלא הותר שם אלא כשמוכר מעט, אבל להר"ש אסור ללקוט ע"מ למכור אפילו מעט, ומדוע הותר שם? ודוחק לומר שהר"ש סובר כשיטות שהובאו לעיל שאסור לעשות כן.

ומצאנו בס"ד שבחזו"א (שביעית סי' יג סק"ז ד"ה מ"ד) סובר בפשיטות שלדעת התוס' והר"ש מותר לעשות כן, וע"כ מקשה כנ"ל, מ"ט לא הוי כלוקט ע"מ למכור [אך לא כתב שהקושיא היא רק לפי הר"ש]? ומת' שכיון שכבר קיבל הפועל את הדמים, הרי הוא במחוסר אמנה או במי שפרע אם לא יתן לו פירות, וע"כ נחשב כמלקט עבור חבירו. אמנם עיין בחזו"א שם שמקשה מדוע הדמים קדושים בקדו"ש אם יכול הפועל להוציא מעות אלו לפני שמביא פירות, והרי המעות הם כהלוואה, וכשפורע הפירות הוי כפורע חוב? ומסיים שאפשר שאכן כוונת המשנה שאסור לעשות כן. אמנם כפי שכתבנו לעיל דעת רוב הראשונים והאחרונים היא שמותר לעשות כן, וכן דייק החזו"א עצמו מדברי הר"ש.

ובמש"כ החזו"א שסיבת היתר לשלם פירות הוא משום שקאי במי שפרע או מחוסר אמנה יש לעיין, שלדבריו במקרה שהמשלם יגלה דעתו שאם הפועל רוצה הוא יכול לחזור בו, ואין מי שפרע, בכה"ג לא יוכל הפועל להביא פירות, וכל דין המשנה הוא רק כשהבעה"ב רוצה בקיום המקח. עוד יש לעיין שלפי דבריו יהיה היתר בכל כה"ג אם יקדים מעות, כגון בדין האמור במשנה פ"ז מ"ג כדין מוחלט שלצבע שצובע בפירות שביעית אסור לצבוע בשכר, האם יהיה מותר לבעה"ב להקדים מעות תמורת הצביעה, ובכך יהיה מותר לצבוע לצבוע? אלא שבזה יש לתרץ שדווקא במלקט מותר, משום שמלקט עבור הבעלים, משא"כ בצבוע, אף שאם הוא פועל שצובע בצבע של הבעלים מותר, מ"מ בסממנים שהוא לקט אינו נחשב כפועל מחמת מי שפרע. וכל זה צ"ע. גם צ"ע בעיקר סברתו שמחמת מי שפרע חשיב כלוקט עבור הבעלים.

ואולי ניתן לתרץ באופן אחר. מאחר שמקור האיסור להר"ש הוא מהכתוב "לכם לאכלה", שלא נתנה התורה ללקט אלא לצורך אכילה ולא לסחורה, יש להבדיל בין לוקט את הפירות ומוליכם לחפש קונה שיקנה אותם, שבאופן זה מהות הפעולה היא לקיטה כדי לסחור בפירות, מאחר שאין ברצונו לאכול את הפירות או להאכילם, ועיקר פעולתו היא

ללקוט את הפירות לצורך הרווחת הממון, והדרך לממון היא שאחר יקנה. לא כן כאשר בעה"ב נצרך לפירות מסוימים, ומבקש מהפועל שיביא לו אותם, בזה מטרת הפועל לספק את צורכו של בעל הבית, ואין זה מוגדר כסחורה, וכשם שמותר ללקוט פירות לצורך הסמוכים על שולחנו, ואפילו לפועליו, כך מותר לפועל לדאוג לבעה"ב, ומה שבעה"ב משלם לו תמורת הפירות אין זה הופך את המעשה לסחורה במהותו, והמעשה נשאר ונחשב כסיפוק צורכו של בעה"ב. ולפי זה לא תלוי הדבר באם הקדים המעות או לא, אלא תלוי במטרת הלקיטה, האם היא לצורך מאכלו או למאכל אחר, מותר אף שמשלמים על כך, או שהמטרה היא להרווחה. אלא שלפי זה יהיה קשה, וכי כל סוחר [או צבע, המבואר במשנה שם] או כל בעל חנות ירקות להביא סחורה אם הלקוחות מזמינים מראש והוא מספק את צרכיהם? אמנם יש לחלק ולומר שלא הותר אלא למי שעושה כן באקראי, שאז ניתן לפרש שכוונתו אינה לרווח אלא לספק את צרכי האחר, אבל כאשר מוכר קבוע עושה כן, אף שמספק בכך את צרכי הלקוח, מ"מ עצם היותו סוחר או ירקן מורה שמטרתו להשתכר [וראה כעין זה בתוס' בסנהדרין כו ע"א שלא הותרה מכירה שם אלא באקראי בעלמא. ואפ"ל שזה הוא דין הצבע האמור במשנה שם, שלא הותר לו לצבוע אף שמכין צבע למי שמזמין אצלו].

* * *

עוד יש להקשות מהמשך המשנה בפ"ח שם: "לקח מן הנחתום ככר בפונדיון, כשאלקוט ירקות שדה אביא לך מותר", וביאר הרמב"ם בפי"ה מ"ש שם שהתמורה בפירות שביעית מותרת, ומותר להתחייב ולשלם בפירות שביעית תמורת אוכל [אם אינו כפורע חוב, ע"ש], הרי שמותר ללקוט ע"מ למכור, ולא רק לאכילה? וקשה טובא לפי הר"ש שסובר שאסור ללקוט ע"מ למכור כלל. ואמנם, הר"ש שם אכן מפרש שטעם ההיתר הוא משום שנותנים זה לזה מתנת חנם, ומשמע שרוצה לפרש שבלא"ה לא הותר לשלם בפירות שביעית, אלא שראה ברש"ש שם שמבאר שהר"ש יכל לפרש כדברי הרמב"ם, ומה שלא פירש כן הוא משום שרצה לבאר סיפא כרישא שאין קדושת שביעית על הככר, ע"ש, ומבואר שסובר שלהר"ש מותר לשלם בפירות שלקט. ועוד, גם אם נימא שהר"ש סובר שא"א לשלם בפירות, מ"מ נוטה יותר שהטעם הוא משום שהיו כפורע חוב בפירות שביעית, ולא מחמת האיסור של לוקט ע"מ למכור. וצ"ע.

ויש ליישב שההיתר ללקוט ע"מ לשלם את תמורת הככר הוא כדברי הרמב"ם שהחלפה והתמורה בפירות שביעית מותרת, ומשום שאין זה מעשה סחורה והרווחה, אלא פירות שביעית מהוות ויוצרות עבורו דבר מאכל אחר. והנה בחזו"א שם ד"ה שם מבאר זאת: "דכיוון דפסק מתחילה מותר, דלא חשיב כפורע חובו מפירות שביעית, אלא כלוקח ככר בשביל פירות שביעית. ואע"ג דאין כאן קנין גמור, מ"מ קנו לו מעותיו למי שפרע או למחוסר אמנה, וסגי בהכי למחשב מהווה ככר בפירות שביעית, וכל המהווה מידי דאכילה בפירות שביעית מותר...". וראה גם מש"כ הרש"ש שם שכשם שמותר לקנות מאכל במעות שביעית, כך מותר בפירות שביעית. ומ"מ מה שהוסיף החזו"א שסיבת ההיתר משום שקנו מעותיו למי שפרע, כבר הערנו לעיל שלפי זה אין דין זה אלא אם הנחתום עומד ואינו מתרצה בחזרת המקח, אך אם אינו מקפיד, אין מי שפרע ויהיה אסור לפרוע בפירות. אולם לעצם הדין כאן לכאורה אפשר לומר בפשיטות שגם אם אין מי שפרע, מ"מ מאחר שהפירות במקרה זה הם המהווים את המקח, שמשום כך התרצה הנחתום לתת לו ככר, הרי שהתמורה מותרת, שהרי אין בנתינת הפירות סחורה, אלא היא מהווה את קניית הככר. ולפי מש"כ לעיל שאיסור סחורה אינו אא"כ מתפרש המקח כמכירה לצורך הרווחה, יש להרחיב ולבאר שלא אסרה תורה אלא לקיטה שמטרתה היא לסחורה, אבל לקיטה שמטרתה להוות אוכל בפירות שביעית מותר, ואין זה סותר את הכתוב "לכס לאכלה".

העולה משי' הר"ש – לוקט ע"מ למכור אסור אפילו מעט, אא"כ לקט לעצמו והותר. אדם אחר או אפילו בנו יכולים למכור בשביל המלקט, ולכאורה מתבקש שיכולים למכור

הרבה, אמנם בחזו"א דייק שמ"מ אינם מוכרים אלא מעט [ע"ש ראייתו]. בחזו"א סובר שכשהתחייב במעות לאחר מותר לו ללקט עבורו כדי להימנע בכך ממי שפרע. ולפי מש"כ לעיל מותר ללקוט ע"מ להקנות לאחר אם המעשה אינו מתפרש כסחורה אלא כנתינת מאכל לאחרים, או שההקנאה מהווה לו דבר מאכל אחר. בנוסף יש איסור לקנות בזול כדי למכור ביוקר.

ג. שיטת הרמב"ם – הרמב"ם בהל' שמיטה ויובל פ"ו הלכה א כותב: "אין עושין סחורה בפירות שביעית. ואם רצה למכור מעט מפירות שביעית מוכר, ואותן הדמים הרי הן כפירות שביעית...". ובהלכה ב כותב: "לא יהיה לוקח ירקות שדה ומוכר, ולא יצבע מקליפי שביעית בשכר, מפני שזה עושה סחורה בפירות שביעית. לקח ירקות שדה והותיר מותר למכור המותר, והדמים שביעית. וכן אם לקט ירקות לעצמו, ולקח מהן בנו או בן בתו ומכר, הרי זה מותר, והדמים דמי שביעית".

הנה עיקר הדין בהלכה ב הוא בלוקח ע"מ למכור שהוא דרך סחורה, ולא הותר אא"כ לקח והותיר, או כשבנו לוקח ומוכר ממה שלקט האב לעצמו, שגם במעשה בנו שלקח ומכר אין זו דרך סחורה מאחר שהוא לקט מתחילה לעצמו. אבל בשאר לוקח ע"מ למכור יהיה אסור לכאורה אף אם קנה מעט ע"מ למכור, ולא חילק הרמב"ם בהלכה ב בין מעט להרבה. וגם מש"כ שמותר בהותיר או כשבנו מוכר נראה שהוא אפילו כשמוכר הרבה, שאם מותר רק מעט, מה התחדש בהותיר, הא כבר התיר הרמב"ם מעט בהל' א. ומה שכתב הרמב"ם בהלכה א שמותר למכור מעט אינו כשלקח למכור, אלא כשיש לו, כגון שליקט או שקיבל מתנה, או שלקח עבור עצמו ועדיין לא אכל והותיר [ראה להלן], וכדומה. לשיטת הרמב"ם מקור ההיתר למכור מעט אינו כמוש"כ התוס' שלמד מהמשנה שבנו מוכר על ידו, שהרי הרמב"ם אינו מפרש בזה כתוס' שהאב מלקט למכור ומותר למכור מעט, אלא מפרש שהאב ליקט לעצמו, והבן לקח ממנו, וגם לא הזכיר בהלכה זו דין על ידו, ומשמע שמותר לבן למכור אפילו הרבה. כמו כן, הרמב"ם אינו כתוס' שעיקר איסור סחורה הוא רק בקונה הרבה ע"מ למכור, שהרי ברמב"ם משמע שאפילו בקונה מעט למכור אסור. וע"כ משמע שלהרמב"ם ההיתר למכור מעט הוא דין נוסף שכשיש לו פירות מותר למכור מעט [ראה בנו"כ שטרחו והביאו מקורות להיתר זה].

וכעין זה מבאר המהר"י קורקוס, שכ' שהרמב"ם בהלכה ב כתב מילתא פסיקתא דהיינו שאין חילוק בין מעט להרבה, ולכן בתחילה כתב דווקא לא יהיה לוקח ירקות ומוכר, ולא כתב לוקט, משום שבלוקט יש היתר ללקט מעט למכור, כמבואר בהל' א. לעומת זאת בסיפא כתב שכשלקט לעצמו ובנו מוכר מותר נקט דווקא בלקט לעצמו שאז מותר בנו למכור אפילו הרבה, אבל אם לקח אפילו שלקח לעצמו, לא יוכל בנו למכור הרבה אלא מעט. בנוסף מדייק מהריק"ו שמותר לבנו למכור רק אם ליקט האב לעצמו, אבל אם ליקט למכור יהיה אסור גם לבנו למכור. אלא שבזה לא פירט אם אסור כה"ג אפילו במעט, אולם מדבריו לפני כן שכתב שתחילת הרמב"ם דווקא בלוקח למכור אבל בלוקט מותר מעט מוכח שאפילו בלוקט למכור מותר מעט, ובזה אין הבדל בינו לבין בנו [וע"ע בחזו"א שם סקי"ז שכ' שאפשר שהרמב"ם כשי' הגר"א המובא להלן, ע"ש].

העולה משיטת הרמב"ם לפי המהריק"ו – לוקט מותר למכור מעט אפילו כשלקט ע"מ למכור. וכשלקט לעצמו מותר לבנו לקחת ולמכור אפילו הרבה. ומלשונו משמע שלאב עצמו יהיה אסור למכור כה"ג הרבה, אא"כ אכל מהם קצת והותיר. ומ"מ אדם אחר שלוקח מהאב משמע שאסור למכור, וכ"כ בחזו"א שם. ובלוקח ע"מ למכור אסור אפילו מעט. ובלקח לעצמו והותיר מותר למכור אפילו הרבה. ובלקח לעצמו ולא אכל כלל, ורוצה למכור הוא או בנו, מותר יהיה למכור מעט. ולשיטה זו, כשאומר לפועל הא לך איסור ולקוט לי בו ירק היום, וכן הלוקח ככר מנחתום ואומר כשאלקוט ירק אביא לך בו (נפסק ברמב"ם שם בהל' יב-יד), ודאי שמותר אם הוא דבר מועט. ובמקרה כעין הלוקח ככר מנחתום מותר אפילו אם מחליף הרבה, וכפי שביאר הרמב"ם בפיה"מ שם שהחליפין

והתמורה בפירות שביעית תמורת אוכל מותר [ואפשר שגם כשאומר לפועל לקוט לי בו ירק מותר אפילו הרבה אם הוא לצורך אוכל, לפי מש"כ לעיל בדעת הר"ש. וצ"ע].
ומה שהובא מהתוספתא שמותר ללקוט ולמכור את שלו ושל חבירו, או את של האחים, אך כשלקוטים בשותפות ואחד מוכר אסור, לשיטה זו יש לפרש כמוש"כ בדעת התוס', שמייירי כשמוכר מעט, וכשמוכר גם לאחרים הוי כמוכר הרבה, ואעפ"כ מותר מאחר שמוכר לכ"א בפנ"ע, משא"כ בשותפין.

אמנם לרדב"ז דרך אחרת בביאור הרמב"ם. לשיטתו אין הבדל בין לוקח ע"מ למכור ללוקט ע"מ למכור, ובשניהם הוא אסור ובנו מותר במקומו. ולכאורה מה שבנו מותר יהיה רק כשמוכר מעט, שהרי לא מסתבר כלל שיהיה לוקט ולוקח ע"מ למכור ובנו מוכר עדיף מאשר כשלא לקט ע"מ למכור שמותר רק מעט כמבואר בהל"א. וא"כ לדבריו יצא שלעולם לא יהיה מותר למכור הרבה, ובמועט מותר תמיד מלבד אם הוא לקח או לקט ע"מ למכור. ובלקח והותיר לשיטתו צ"ל מותר אפילו הרבה.

ומ"מ על דבריו יל"ע שלמד ברמב"ם שבלקט ובנו מוכר היינו שלקט ע"מ למכור, ואילו הרמב"ם כתב במפורש שלקט לעצמו? ועוד יש לעיין, מ"ט לשיטתו יהיה מותר לבנו למכור בשבילו אם הוא ליקט ע"מ למכור?

ד. דעת מקצת הראשונים והאחרונים – במלאכת שלמה (בשביעית פ"ז שם בשם הר"ר יהוסף), וכן הגר"א בשנו"א (שם), והרש"ש (שם, ובע"ז סב.) מבארים את המשנה שם כפשטה, שיש הבדל בין לוקח ללוקט, ובלוקח נאמר שלא יהיה לוקח ומוכר בשוק, אבל בלוקט נאמר שיכול ללקוט ולמכור, והמשנה משמיעה רבותא שאפילו בנו יכול למכור בשבילו ובמקומו, ואין בנו נראה כלוקח. ולשיטה זו מותר ללקוט ע"מ למכור, ואילו לקנות ע"מ למכור הוא דרך סחורה האסור. וקדמו להם בשיטה זו חלק מהראשונים. כ"כ בתוס' הרא"ש בסנהדרין כו. בספר המיוחס לתלמיד הרמב"ן [נדפס בסנהדרין שם בקובץ הראשונים סנהדרי גדולה], וכן בתוס' כת"י פריז בסנהדרין שם. ובתוס' הרא"ש הוסיף וכתב שמ"מ בלוקט ע"מ למכור לא ימכור בשוק, דדמי לסחורה.

והנה לשיטה זו לא קשה מהמשניות בפ"ח מ"ד שיכול לומר לפועל הא לך איסור ולקט לי בו ירק, וכן מותר ללקט ירקות שהתחייב עליהם לנחתום תמורת הככר, ואין בכך משום סחורה שהרי מייירי בלוקט ע"מ למכור. אלא שלפי זה יש לעיין בדעת הגר"א שלכאורה דבריו סותרים זל"ז, שבשנו"א הקצר לפ"ח מ"ד, וכן בביאור הגר"א שם [לא נדפסו בחלק מהמהדורות] כתב שמש"כ המשנה בלקט לי בו ירק היום שכרו אסור הכוונה אינה רק שנתפסים דמיו כפי שמשמע להדיא בראשונים, אלא הכוונה היא שאסור לעשות כן כלל, והטעם משום שלוקט כדי למכור ונראה כסחורה. וצ"ע, שהרי הוא עצמו בעל הדעה שללקוט ע"מ למכור מותר?

ועכצ"ל שלדעת הגר"א אף שהלוקט ע"מ למכור אינו כסחורה, אולם כשמלקט עבור אחר, ובפרט לאחר שכבר התחייב לו על כך, חשיב טפי סחורה [כן תי' הרב דוד פישר, ושמעתי שכ"כ הגר"מ בוואר]. אמנם, סברא זו הפוכה ממש"כ לעיל לפי הר"ש ועוד, שכשמלקט עבור אחר אין זה דרך סחורה, בין למש"כ החזו"א שמלקט מחמת מי שפרע, ובין לפימש"כ שתכלית כוונתו לאכילה, ואין זו סחורה אלא לאכלה. ומ"מ כאמור דעת רוב הראשונים והאחרונים אינה כן, אלא סוברים שבאומר לפועל הא לך מנה ולקוט לי בו ירק מותר לעשות כן.

והנה על שיטת ראשונים ואחרונים זו קשה כיצד תתיישב הברייתא שהובאה לעיל שכשחמשה מלקטים ואחד מהם מוכר אסור, והא מותר ללקט למכור? ומצאנו בס"ד בחזו"א (שם סק"כ) שהקשה כן.

והנה אפשר לתרץ לפי מש"כ החזו"א (שם בסקי"ז ד"ה ומהא) שגם להגר"א והסוברים כמותו לא הותר בלוקט ע"מ למכור "אלא מעט, אבל כשאוסף הרבה שנרגש לבריות

שאוסף ע"מ למכור אסור, מדקרי להו אוספי שביעית...", לפי זה ניתן ליישב זאת בפשיטות, שכשאוספים יחד הרבה נראה שאוספים למכור, משא"כ כשאחד אוסף לעצמו, אלא שמוכר גם עבור חברו בנפרד, מותר.

אולם החזו"א עצמו (בסק"כ) תירץ שני תירוצים אחרים, ומשום מה לא תירץ כדברינו. בתירוץ אחד מעמיד שאותו שמוכר אינו מתחלק עם האחרים ברווח, אלא הוא נותן להם מה שקצב אתם, והרווחים לעצמו, ומשום כך אסור. ומה שאחד מוכר בשבילו או בשביל אחיו מיירי אפילו כשמוכר בשותפות, ומותר [וזה שונה משאר הפירושים שסוברים שבשותפות אסור, ולא הותר אלא כשהוא שליח של אחרים]. אלא שלכאורה לא משמע שזו כוונת הברייתא, דא"כ פשיטא שבחמישה מלקטים ואחד מוכר אסור ככל קונה ע"מ למכור. ואפשר שנקט לרבותא שאף שהיו בשותפות מ"מ כשלוך למכור חשיב כקונה.

והנה בחזו"א שם תירץ עוד שבחמשה שלקטו בשותפות אין היתר למכור, שמאחר שאין ברירה נחשב כל אחד כלוקח, ובפרט אם מיירי שכל אחד לוקט בפנ"ע ואח"כ מצרפים ומוכרים את כל הירקות בשותפות, אסור למכור, שהרי זה כלוקח ומוכר. אמנם כשמוכר את שלו ושל חברו, מוכר כ"א בנפרד [וע"ש כיצד מבאר את הדין באחים].

אלא שדבריו אלו צ"ב, שהרי גם אם נחשב כלוקח מחמת אין ברירה, מ"מ אין זה לוקח בדרך סחורה, שהרי עצם המכירה אינה איסור, כדמוכח מלוקט ע"מ למכור, וא"כ מה שנוסף בלוקח ע"מ למכור הוא שזה דרך סחורה שכך היא צורת סחורה והרווחה, שלוקח בזול ומרוויח. אולם כאן הגם שחשיב כקונה, אך אין זה לוקח לסחורה, ואינו מרוויח במה שנחשב בזה לוקח, שהרי אינו מקבל אלא את חלקו, ומדוע ייחשב כסחורה ע"כ. וכ"ש שקשה על מש"כ בתחילת דבריו שמיירי שלוקטים ביחד, שהרי כל זמן שלא חלקו אינו לוקח, אלא כשחולקים בכסף הפדיון, וא"כ אין כאן לוקח ע"מ למכור כלל. וצ"ע.

העולה משיטה זו – לוקח ע"מ למכור אסור בכל גווני. לוקט ע"מ למכור מותר אפילו הוא עצמו למכור, וה"ה בנו יכול לקחת ולמכור, ומ"מ לא ימכרו בשוק. אדם אחר שלוקח מהמלקט אסור למכור, שהרי הוא לוקח ע"מ למכור. לדעת החזו"א לא הותר במלקט ע"מ למכור אלא מעט. לפי מש"כ לעיל בדעת הגר"א לא הותר ללקט למכור אם הוא לוקט מאחר שכבר התחייב זאת, כגון שבעה"ב נתן לו איסור. אמנם רוב המפרשים חולקים עליו בזה, וסוברים שמותר לעשות כן, ומש"כ במשנה ששכרו אסור הכוונה שהוא קדוש בקדו"ש.

עד כאן פירוט השיטות העיקריות בגדר דין סחורה.

מסקנות והעולה לדינא:

א. להלכה נראה שנקטו הפוסקים שלוקט ע"מ למכור מעט מותר, ולא החמירו כדעת הר"ש שאסור אפילו מעט. וכ"כ בדרך אמונה פ"ו סק"ד עפ"י החזו"א. ולפי זה יכול אדם ללקוט פירות שביעית ולמכור מעט, הוא או בנו, וכפי שהתבאר לעיל. אמנם ללקוט ולמכור הרבה אסור לפי התוס', וגם לשיטות האחרות כתב החזו"א שאסור.

ב. ולא ימכור בשוק או במקום הקבוע למכירה.

ג. ומותר לאדם למכור את שלו ואת של חברו, אולם אם הם שותפים שלקטו, ומוכר את של כולם ביחד, אסור.

ד. ובלוקח ע"מ למכור נראה שאסור אפילו מעט, וכשיטת הרמב"ם וכן כשיטה האחרונה שהובאה לעיל.

ה. ומי שבידו פירות, כגון שקיבל במתנה, או שלקח שלא למכור, יכול למכור מעט.

ו. ומי שלקח לאכול והותר אפשר שיכול למכור אפילו הרבה.

ז. ובכל אופן שמותר למכור, יש להקפיד על הלכות מכירת פירות שביעית, כמפורט ברמב"ם בהל' שמיטה פ"ו ה"ג, כגון שלא ימכור במידה ובמשקל ובמנין, אלא מוכר

אכסרה [באומד]. והכסף שמקבלים קדוש בקדושת שביעית, ומותר לקנות רק דברי מאכל שיתפסו ויאכלו בקדושת שביעית. וכן אסור למכור לגוי.

ח. לישראל שאינו יודע לשמור על דיני קדושת שביעית בפירות אסור למכור פירות שיש חשש שמא לא ינהג בהם כדיון, כגון שלא יבער בשעת הביעור, ולא הותר אלא מזון ג' סעודות, שכשם שאין מוסרים דמי שביעית לעם הארץ (סוכה לט), רמב"ם פ"ח ה"י, כך אין מוכרים לע"ה פירות שביעית [כמבואר במשנה במעשרות פ"ה מ"ג]. והנה הרמב"ם לא כתב דין אין מוכרים פירות שביעית לע"ה, אך האחרונים שדנו בדבריו כתבו שסמך בזה על מש"כ במקו"א. ראה בתוס' אנשי שם במעשרות שם ובתורת הארץ ח"א פ"ח אות נג ואילך]. אמנם אם הפירות אינם מתקיימים לזמן רב אין אסור למכור לו, ולא חוששים שמא ישתמש שלא כדרך וכדומה (כמבואר בתוספתא שהביאה המל"מ בפ"ח הי"ד. וכן ראה דרך אמונה פ"ח ס"ק קיז).

ט. ובמקום שהותר למכור, מותר למכור מכירה גמורה ללא הבלעה.

י. לפיכך, לגבי השאלה הראשונה האם מותר ללקוט פירות שביעית במטרה למכרם כדי לשלם להוצאות הדרך ולקנות דברי מאכל – מותר יהיה ללקוט מעט פירות ע"מ למכרם כדי לקנות בדמיהם דברי מאכל [ותהיה קדושת שביעית על המאכל], אך לא ימכור אותם בשוק ובמקום קבוע למכירה. ואין ללקוט ולמכור כדי לשלם על הוצאות הנסיעה, וכדומה [ובלאו הכי אינו יכול לשלם על הוצאות נסיעה בדמי שביעית].

מאחר שהשאלה היתה על מספר בחורים שרוצים ללקוט ולמכור, הרי שאם ילקטו יחד נאמר בתוספתא שא"א שימכור אחד מהם, ובפשטות ה"ה אף אם ימכרו יחד [וראה מש"כ לעיל], לפיכך ילקוט כל אחד לעצמו קצת, ולא ישתתפו, ובכך יוכל גם אחד למכור את שלו ושל חבירו בפנ"ע.

יא. לגבי השאלה השניה בבעל השמחה ששילם כדי שילקטו עבורו פירות שביעית, הבאנו לעיל את המשנה שהאומר לפועל הא לך איסור ולקט לי בו ירק היום שכרו אסור, ובפשטות למדו הראשונים שמותר לעשות כן אלא שהדמים קדושים בקדושת שביעית, ולפי זה צ"ל כן בעניינינו. ואמנם הגר"א סובר שאסור לעשות כן [כמבואר לעיל], אך משמעות הראשונים שמותר. והנה היה אפ"ל שמותר בכה"ג אפילו ללקוט הרבה, לפי הסברה האמורה לעיל שכשמקדים לו את המעות לא חשיב סחורה כלל, אלא שלסברא זו הוצרכנו בשיטת הר"ש, שלא נקטו כמותו, אבל לשאר השיטות אין הכרח לטעם זה, וכמבואר לעיל. וכמו כן היה אפ"ל שלפי השיטה הרביעית מותר ללקוט ע"מ למכור אפילו הרבה. אלא שלעיל הבאנו שהחזו"א סובר שלא הותר אל מעט.

והנה כשלוקט פירות ע"ס 1000 שקל נחשב כדבר מרובה דיני סחורה, וצ"ל אסור, שהרי מביא כמות רבה]. מאידך, מאחר שמלקט לצורך שמחה, יש לדון שאין זה נקרא לוקט הרבה, שהרי זה הצורך שלו ליום אחד. אלא שלעיל כתבנו להוכיח שאחד המוכר עבור חמישה שותפים נחשב כמוכר הרבה, אף שאילו היה מוכר רק את שלו היה נחשב דבר מועט, והרי כשם שלעצמו נחשבת המכירה כדבר מועט, כך היה צ"ל שכשמוכר לצורך חמישה חשיב דבר מועט, אלא מוכח שכה"ג חשיב דבר מרובה. וצ"ע.

יב. אם שמעון המלקט יביא לראובן את הפירות, ובתמורה ישלם לו ראובן, הרי זה לוקט ע"מ למכור, ויהיה מותר דבר מועט, כנ"ל.

יג. שיעור מכירה מועטת כתב בכס"מ (שם פ"ו ה"א) שהוא למזון ג' סעודות. אלא שבאחרונים הקשו ע"ז ששיעור זה נאמר לגבי איסור נתינת דמי שביעית לעם הארץ. ובחזו"א (ס"ל) כו בסדר השביעית אות ו. וראה בצה"ל שם סקט"ז) כתב שהוא שיעור שאדם מכין לביתו לימים מועטים.

לסיום יש להדגיש שכל הנאמר לעיל הוא במכירה רגילה, ולא נכנסנו לדון באופני היתר כגון הבלעה.

בגדר ההיתר דמכירת והשאלת דברים העשויים למלאכה בשביעית

שנינו במשנה בשביעית (פ"ה מ"ח), בית שמאי אומרים, לא ימכור אדם לישראל החשוד על השביעית פרה המיועדת לחרישה, משום "לפני עור לא תתן מכשול", ובית הלל מתירין מפני שיכול הקונה לשוחטה, וכל היכא דאיכא למתלי בה תלינן.

ועוד שנינו שם (משנה ט) מותר להשאיל לאשה החשודה על השביעית נפה וכברה רחיים ותנור. עכ"ל המשנה. והביאו הג"כ על המשנה [ראה ברע"ב ובר"ש] את הטעם דאיתא בירושלמי (פ"ה ה"ד) שאנו תולים שצריכה את הנפה לספור בה מעות, כברה לכבור בה חול, ריחים לטחון בהן סימנים ותנור לטמון בו אונין של פשתן.

ולכאורה יש להבין מדוע במשנה ט להבדיל ממשנה ח, המשנה עצמה לא הביאה את טעם ההיתר מפני שאנו תולים בדברים אחרים, וכמו שהמשנה כתבה את טעם ההיתר לבית הלל במשנה ח.

ובפשטות י"ל שתלייה בשימוש המותר לא לעולם אמרינן, ודווקא האופן של משנה ח שהוא דבר המצוי גם השחיטה וגם החרישה, וכל שור סופו לשחיטה, אז זו תלייה גמורה ושפיר קא אמרינן. אולם תלייה דהיתר שימוש בנפה של אוכל, שרוצים אותה לשימוש למעות, וכן לגבי כברה וכו', בכה"ג באמת מן הדין שלא היינו צריכים לתלות בזה כלל, ולכן המשנה לא הזכירה זאת, אלא אמרה טעם אחר "ויכולן לא אמרו אלא מפני דרכי שלום", כלומר ההיתר העיקרי הוא מפני דרכי שלום, כלומר כל שפירשה לה להדיא שזה לאיסור, כיון שיש כאן דרכי שלום, הרי שאפשר לתלות בכל דהו, ומותר. וכך מבואר בר"ש שם ובעוד ראשונים, וכך ביאר הדברים בשם הירושלמי על המשנה כאן ובתוספת ביאור בתוי"ט בסוף משנה ט שם, ועוד כתב שם שהכא במשנתנו איירי בחשודה על השביעית, ושאיין לה פירות היתר למיתלי בה, ולכן ההיתר העיקרי הוא מפני דרכי שלום, ואז בכל דהו תלינן. וכן מבואר בר"ת בתוס' עמ"ס גיטין (דף סא ע"א בד"ה "משאלת"), עי"ש.

ומבואר מכל הנ"ל שכל זה כאשר החשודה איננה מפרשת למטרת ההשאלה, שאם כן אומרת שצריכה לדבר איסור, אין גם תלייה כל דהו, ובכה"ג לא יועיל הטענה של דרכי שלום לבד.

אלא שמצינו להרשב"א שכתב חילוק אחר, שהנה הרשב"א בגיטין (שם) שואל השאלה הנ"ל מה שונה בין נדון משנה ח לגבי שור ובין נדון משנה ט לגבי נפה וכברה, ומביא שם שאה"נ הירושלמי כתב שגם במשאלת תלינן בהיתר וכדלעיל, והוסיף ושאל מדוע במשאלת הוצרכו לטעם דדרכי שלום, וגבי שור תלינן בתלייה בהיתר וסגי לחודיה, ומיישב

הרשב"א שם, שגבי נפה וכברה כתבה המשנה שאיירי במשאלת, וכיון שהמשאיל לא נהנה מזה, אם לא משום הטעם דדרכי שלום אע"ג שהיה לו יכולת לתלות בהיתר, עדיין זה ספק ולא היה צריך להכניס עצמו לספק, ולכן צריך גם טעם זה, משא"כ במכירה שמרוויח ונהנה מזה די בטעם דתלינן בהיתרא.

נראה א"כ דס"ל להרשב"א שאין חילוק בין היתר דתלית שור לשחיטה ונפה למעות כדאמרין לעיל, אלא החילוק הוא בין במוכר או משאיל, כלומר, האם יש לו הנאה מזה או לא. ולכאורה ע"פ דברי הרשב"א הללו, יהיה נפ"מ באם המוכר ימוכר במחיר הפסד כגון שצריך למעות – שנתיר לו רק אם יש דרכי שלום במכירתו זו, ומאידך המשאיל לאדם חשוב שעתיד לקבל ממנו הנאה עבור ההשאלה הזו, בכה"ג לא נצטרך לטעם דדרכי שלום.

אלא שבירושלמי מבואר להדיא שהחילוק הוא כמבואר לעיל ודלא כהרשב"א, שהנה בירושלמי שם (פ"ה ה"ד) שנינו, שאל ר' יוסי בר חנינה האם הטעם דדרכי שלום נאמר רק גבי משאלת או על כל הפרק [כגון כלים שאומן מוכר (משנה ו) פרה חורשת (משנה ח) וכו', ונפק"מ שאם הולך על כל הפרק אז בכל המקרים שהותרו בפרק אם אין הסיבה דדרכי שלום לא נתיר וכפי שביאר בפני משה שם], וענו רבנן דקיסרי בשם ר' יהודה בר טיטוס שמזה שבגמ' בהניזקין חשבי כל מה שאמרו חכמים מפני דרכי שלום ושם לא כתיב אלא משנה אחרונה דידן ד"משאלת" משמע שהטעם להיתר משום הכי הוא רק גבי משנה זו. ע"כ. וההסבר כנ"ל שרק בתליה רחוקה של מעות לנפה צריך טעמא דדרכי שלום [וכמבואר בר"ש שבמשאלת מיירי שיש לה רק פירות שביעית וממילא הוי תליה רחוקה] אך לא בתליה של שחיטה לשור דתליה מעליתא היא, ולכן נכתבה תליה זו במשנה בפירוש. וא"כ מוכרח שהחילוק הוא בין אם התליה רחוקה או לאו, ולא כדברי הרשב"א שיש חילוק אם יש לו הנאה מזה כמכירה או לאו.

ועוד שגם מה שפשוט להרשב"א שאין מעיקרא טעם דדרכי שלום גבי מכירה, לא משמע כן מעצם זה שהירושלמי הסתפק האם הטעם דדרכי שלום קאי על כל הפרק (גם על המובא במשנה ו' גבי דברים שהאומן מוכר) ולא חילקו בין מכירה להשאלה, ולומר שזה גופא ספק הירושלמי האם הטעם דדרכי שלום הוא גם על מכירה או רק על השאלה זה דוחק טובא, דלא הוזכר זה אפ' ברמז אלא נפשט הספק רק מזה שהגמ' בהניזקין מנתה רק משנה דהמשאלת באותם שמנו חכמים להיתר משום ד"ש ולא משום סברא אחרת.

אלא ששבאמת אפשר לומר שהרשב"א לא בא לפלוג לגמרי על החילוק דתליה מעליתא או רחוקה, והוא ס"ל גם חילוק זה אלא ש"זה וזה גורם", היינו שבשחיטה לשור שהיא תליה מעליתא התיירו גם אם אין לו כ"כ ריוח מזה [ונפשט הנפק"מ הא' דלעיל], ואילו בדיון משאלת המקרה שהיא תליה רחוקה וגם אין הנאה מזה, יש פה ספק גדול ובשביל שבכלל יכנס לספק זה צריך גם את הטעם דדרכי שלום [ובאנו לפשיטת הצד הב' בנפק"מ דלעיל במשאיל וי"ל הנאה מזה שלכאורה אה"נ ששרי גם ללא דרכי שלום]. אלא שמפני שבדרך כלל ההנאה היא במוכר ולא במשאיל לכן המשנה כתבה טעם זה רק גבי משאלת, [נוסף ע"ז שעניין דרכי שלום נופל בד"כ יותר על השאלה שרגילים להשאיל מחברים ומכרים (ועמם מקפידים יותר על השלום) משא"כ במכירה וק"ל].

ונמצא דגם הרשב"א הכיר בחילוק דתליה גמורה ורחוקה רק שבא להוסיף שבמשאלת מה שמתירים מפני דרכי שלום, הוא בנוסף לזה שהיא תליה רחוקה גם אין לו הנאה מזה, ולפ"ז יוצא שגם הרשב"א יודה שאם במשאלת התליה היא מעליתא לא יצטרך הטעם דדרכי שלום ודלא כמו שכתבנו בריש דברינו.

[ואי לא תימא הכי, אלא שגם לרשב"א תליה רחוקה הוי תליה והחילוק הוא רק ביש לו הנאה מזה או לא וכמו שכתבנו בהו"א, תבוא לנפק"מ אם אדם השאיל מחברו נפה וכברה בשבת והיו שם שני עדים שהבינו שכוונתו היא לברירה ולא לתלות בה פירות וכד' וממילא התרו בו, וברר בה מיד (שלא יוכל לומר שכחתי ההתראה), האם זה נקרא התראה טובה בתחילת מעשה, דהא ראינו בהתראה שצריכה להיות ברורה וכו' והאם פה מכיון שהתרו בו רק כשהשאיל את הנפה ואז לא היה ברור לחלוטין שזה לאיסור אלא רק הבינו שכך הוא, אבל יש פה גם תליה רחוקה שזה לשימוש שאין חייבים עליו סקילה, ואם תליה רחוקה הוי תליה אולי לא יהיה פה התראה מעלייתא בתחילת מעשה ויהיה פטור, ודוק].